

Research Paper

Investigating the Effect of Political and Social Discrimination on Nationalist and Ethnocentric Political Participation (Case Study: Citizens of Different Ethnicities Residing in Ahvaz)

Ali Tadayyon-Rad¹ *Sara Najafpour²

1. Assistant Professor of Political Science, Department of Political Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

2. Assistant Professor of Political Science, Department of Political Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

DOI: <https://dx.doi.org/10.22034/ipsa.2022.463>

Receive Date: 05 May 2022

Revise Date: 22 July 2022

Accept Date: 01 August 2022

©2021 by the authors, Licensee IPSA, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Extended Abstract

Introduction

Knowing the ways to develop political participation, and the factors influencing its level and quality in the political arena is very important, and many researches in all countries with different types of political systems are focused on these issues. Culture, gender, age, economic status, political structure, particular actions and programs, party programs, etc. have an effect on political behavior and affect their level and quality. Discrimination is considered to be a very effective factor in political participation, which can be studied from different political, social, economic, cultural, religious, etc. aspects. The basis of discrimination in a society may be religious, political, gender, age, ethnicity, class, party, etc. Among the types of discrimination, discrimination due to ethnicity is more visible in different societies and previous studies have confirmed the central role of race and ethnicity in politics. Discrimination on the basis of ethnicity is one of the issues that affect society and politics in different ways, and evaluating its effects on political participation is vital. Considering Iran's ethnic and cultural diversity, this matter deserves serious consideration in this country.

Assessing the relationship between feelings of discrimination and political participation by distinguishing between types of discrimination and political participation will help to better understand the issue. Our main problem is to examine the effect of the feeling of political discrimination and social discrimination on national and ethnic political participation in Iran.

* Corresponding Author:

Sara Najafpour, Ph.D.

E-mail: s.najafpour@scu.ac.ir

The main question is what effect do different types of discrimination have on political behavior? To find the answer to this question, by separating political and social discrimination as well as types of political behavior into two categories, nationalist and ethnic, three sub-questions about political discrimination and three questions about social discrimination have been asked: 1- What is the relationship between the feeling of political discrimination and nationalist political participation? 2. What is the relationship between feelings of political discrimination and ethnocentric political action? 3- Is there a difference in the feeling of political discrimination according to the type of ethnicity? 4. What is the relationship between feelings of social discrimination and nationalist political participation? 5. What is the relationship between feelings of political discrimination and ethnocentric political action? 6- Is there a difference in the feeling of social discrimination according to the type of ethnicity?

Hypotheses: Our main hypothesis is that the effect of different types of discrimination on different types of political participation is different. To examine and evaluate this general and main hypothesis, six sub-hypotheses have been proposed in accordance with the sub-questions of the research:

Hypothesis 1: Feeling of political discrimination increases the probability of nationalist political participation.

Hypothesis 2: Feeling of political discrimination increases ethnic cohesion and ethnic political activity.

Hypothesis 3: There is a difference in the feeling of political discrimination according to the type of ethnicity.

Hypothesis 4: Feeling of social discrimination reduces the possibility of nationalist political participation.

Hypothesis 5: Feeling of social discrimination increases ethnic cohesion and ethnic political activity.

Hypothesis 6: There is a difference in the feeling of social discrimination according to the type of ethnicity.

Methodology

A quantitative survey method and researcher-made questionnaire were used to collect the information required for this study. The first part of the questionnaire was dedicated to the personal characteristics of the respondents and indicates their age, gender, ethnicity, city of residence, and... Questions related to political discrimination and social discrimination as well as political participation were assessed with closed-ended questions in the Likert scale. The items were arranged on a five-point spectrum. To estimate the sample size, first, a preliminary study was performed on 30 members of the statistical population to determine the distribution of the studied trait (political and social discrimination) and then using Cochran's formula with a 95% confidence level and 5% probability accuracy, the volume a sample of 375 people was selected.

Result and discussion

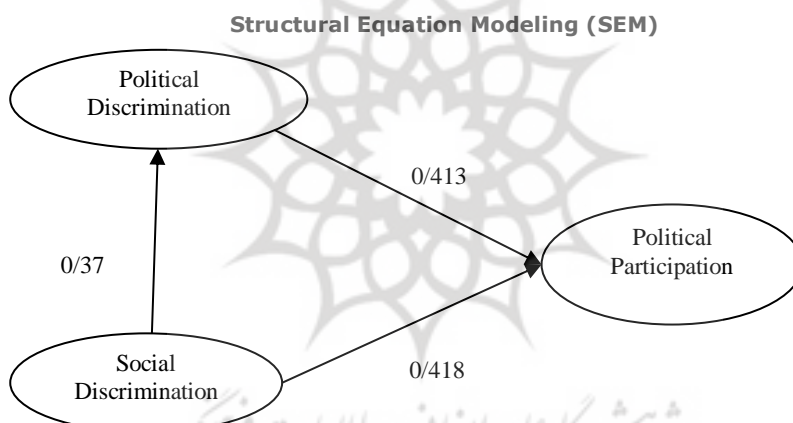
The results of this study show that the feeling of political discrimination by different groups, on average, increases the likelihood of their nationalist political participation. This means that the greater the sense of political discrimination,

the greater the degree of nationalist political participation.

Regarding the effect of the feeling of social discrimination on political participation, the findings show that the more the feeling of social discrimination increases, the lower the degree of nationalist political participation. Citizens of one ethnic group, when they feel discriminated against by citizens of another ethnicity, turn to introversion and ethnocentrism, and instead of participatory actions and pervasive and nationalistic policies, they pay more attention to actions focused on their ethnicity and group.

Conclusion

The results show the feeling of political discrimination by different ethnic groups, the possibility of national political participation, and ethnic-based political participation. It strengthens them. As for the feeling of political discrimination, the Arabs, Bakhtiari, and Behbahanis, respectively, feel more political discrimination. As the sense of social discrimination increases, so does national political participation, but so does ethnocentric political activity. Different ethnic groups feel discriminated against in their daily social interactions.

Keywords: Ahwaz, Discrimination, Ethnicity, Political Participation, Legitimacy, Political Institutions.

References

- Ahmadi, Hamid (1379). *Ethnicity and Nationalism in Iran; Legend or Teality*. Tehran: Ney.
- Ahwaz Municipality (2018). Analysis of Demographic Information of Ahwaz City Taken from Population and Housing Census of 2018. *General Department of Communications and International Affairs of Ahwaz Municipality*, available at: <https://planning.ahwaz.ir/LinkClick.aspx?fileticket=r25FhvLX-uI%3d&tabid=4187&portalid=3&mid=6869>.
- Amanpour, Said and Hasanpour, Sahar (2015). Entitlement Levels of Health

Services in Townships of Khuzestan Province, Using Fuzzy Analytic Hierarchy Process Techniques (Fuzzy AHP). *Quarterly Journal of Geography Environment Preparation*, No. 37.

Barreto MA and Woods ND (2005). The Anti-Latino Political Context and its Impact on GOP Detachment and Increasing Latino Voter Turnout in Los Angeles County. In Segura G and Bowler S, (eds). *Diversity in Democracy: Minority Representation in the United States*. Charlottesville: University of Virginia Press, pp. 148–169.

Baumeister RF and Leary MR (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 117 (3): 497–529.

Behnam pour, M., Javanmard, K. (2017). Sociological Survey of Factors Affecting the Student Political Participation in the Elections of the Tenth Majles of the Islamic Consultative Assembly (Case Study Islamic Azad University of Kerman). *Social Research*, 9(35), 61-75.

Calhoun-Brown, A., (1996). African American Churches and Political Mobilization: The Psychological Impact of Organizational Resources. *The Journal of Politics*, 58 (4):935–953.

Campbell, AL (2003). Participatory Reactions to Policy Threats: Senior Citizens and the Defense of Social Security and Medicare. *Political Behavior*, 25 (1):29–49.

Chaboki, O. (2012). Gender and Political Participation. *Al-Zahra University Humanities Quarterly*, No. 44(12), pp.107-128.

Chaldavi, Emad (1400). Sociological Investigation of Factors Related to Collective Identity with Emphasis on Social and Cultural Attitudes, Case study: Arab Youth of Dasht-e- Azadgan. *Master's thesis*, Shahid Chamran University of Ahvaz, Faculty of Economics and Social Sciences.

Chong, D. and Rogers, R. (2005). Racial Solidarity and Political Participation. *Political Behavior*, 27 (4):347–374.

Clancy, A., Hough, M., Rebbecca A., and C. Kershaw. (2001). *Crime, Policing and Justice: The Experience of Ethnic Minorities. Findings from the 2000 British Crime Survey*. London: Home Office Research Development and Statistics Directorate.

Council of Public Culture of the Country (2013). *Survey and Evaluation Plan of Public Culture Indicators of the Country*. Tehran: ketab nashr.

- Devier, Claude (2006). *An Introduction to Anthropology*. Translated by Nasser Fakuhi. Tehran: Ney.
- Ebrahimi, Gholam (1383). *The Effect of Ethnicity on the Process of Political Participation*: University of Tehran.
- Entrikin, Nicholas (2002). Democratic Place-Making and Multiculturalism. *Human Geography*, 84(1):19-25.
- Fakuhi, Nasser (2009). *Integration and Conflict in Identity and Ethnicity*. Tehran: Gol Azin.
- Gee, GC. et. al. (2009). Racial Discrimination and Health among Asian Americans: Evidence, Assessment, and Directions for Future Research. *Epidemiologic Reviews*, 31 (1):130-151.
- Hagerty, BM, et al. (1992). Sense of Belonging: A Vital Mental Health Concept. *Archives of Psychiatric Nursing*, 6 (3):172-177.
- Hamidi Heris, R., Rad, F. (2017), Studying the Relationship between Cultural Capital and Political Participation of Tabriz Islamic Azad university Students. *Sociological Studies*, 10(35), 65-81.
- Haney Lopez, IF., (2000). The Social Construction of Race. In Delgado R and Stefancic J, (eds). *Critical Race Theory: The Cutting Edge*. Philadelphia. PA: Temple University Press, 163-178.
- Hayudi, Mohammad Reza (2004). The Role of Ethnic Tendencies in Political Participation. *Master's Thesis*. Tehran: Tarbiat Modares University. Faculty of Humanities.
- Heidari, K., Nawah, A. (2016). Ethnic Identity and Its Effects on Feeling Social Exclusion (Case study: Arabs in Ahwaz City). *Socio-Cultural Strategy*, 5(1), 59-84.
- Hirschman, C (2004). The Origins and Demise of the Concept of Race. *Population and Development Review*, 30 (3): 385-415.
- Iran Statistics Center (1401). *Summary of the Results of Spring 1401 Labor Force Census*. <https://www.amar.org.ir/news/ID/17398>
- Iran Statistics Center (2015). General Census of Population and Housing. *Census Results by Country Divisions*, access: 4/31/1401: https://www.amar.org.ir/Portals/0/census/1395/results/abadi/CN95_HouseholdPopulationVillage_06_r.xlsx.
- Javi, Habib, Nawah, Abdul Reza and Hawasi, Ali (2017). Investigation of Social, Political and Cultural Factors Affecting Political Participation: A Case Study of Students of Khuzestan Branch of Applied Science University. *Social*

Development, No. 6 (1), pp. 211-226.

Karimi, Ali (1387). *Political Management in Multicultural Societies*. Tehran: Majlis Shura Islami Research Center.

KhajehSarvi, G., Noorbakhsh, S. (2018). How Mass Media Influence the Tehran Citizens' Political Participation. *Contemporary Political Studies*, 9(2), 55-81. doi: 10.30465/cps.2018.3406

Krieger, N., (1999). Embodying Inequality: A Review of Concepts, Measures, and Methods for Studying Health Consequences of Discrimination. *International Journal of Health Services*, 29 (2): 295-352.

Maghsoudi, Mojtabi (2008). *Ethnic Changes in Iran: Causes and Contexts*. Tehran: Institute of National Studies.

Majlis Research Center (2016). *Pathology of Iran's Labor Market Policies and Regulations, Understanding the Current State of the Labor Market, with Emphasis on Provincial Differences*, (Accessed: 4/15/1401): <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1040015>.

Michelson, MR. (2000). Political Efficacy and Electoral Participation of Chicago Latinos. *Social Science Quarterly*, 81(1): 136-150.

Miller, DT and McFarland, C. (1991). When Social Comparison Goes Awry: The Case of Pluralistic Ignorance. In Suls J and Wills TA, (eds). *Social Comparison: Contemporary Theory and Research*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 287-313.

Miller, JM and Krosnick, JA. (2004). Threat as a Motivator of Political Activism: A Field Experiment. *Political Psychology*, 25 (4):507-523.

Mirzaei, Seyyed Ayatollah (2019). *Nationalism and Ethnicity in Iran*. Tehran: Aghah Publications.

Navvah, A., Gheysari, N., Taghavi nasab, S. (2010). The Pathology of Ethnic Issues in Iran. *Journal of Iranian Cultural Research*, 20(3),pp.47-69.

Nawah, Abdul Reza, Nabavi, Abdul Hossein, Heydari, Khairi. (2015). Ethnicity and Feeling of Social Exclusion; Ahead Social Risks, The Study of the Arab People of Ahvaz. *Iranian Journal of Sociology*, No. 4(17), pp. 74-104.

Nawah, Abdul Reza, Qaysari, Nouraleh, Taqvi Nasab, Seyed Mojtabi (2009). Pathology of Ethnic Issues in Iran, A Case Study of Arabs Living in Ahvaz City. *Cultural Research Quarterly*, 3(3), pp. 47-71.

Nawah, Abdul Reza, Taghvi-Nasab, Mojatba (2007). The Effect of Feeling of Relative Deprivation on Ethnic Identity and National Identity of a Case Study:

- Arabs of Khuzestan Province. *Iranian Journal of Sociology*, 8(2), 122-140.
- Nejat, Jafar; Ebadollahi, Hamid; Zahmatkesh, Habibollah (2015). A Study on Effect of Social Capital on Political Participation (Case Study: 15- 29 Year Old Young People in Bushehr Province). *Journal of Strategic Studies On Youth and Sports*, 13(26), April 2015, Pages 171-183.
- Ngai, MM. (2004). *Impossible Subjects: Illegal Aliens and the Making of Modern America*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Parizad, Reza, Farjami Kia, Hadi (2017). Investigating the Role of Television in Political Participation with an Emphasis on the 12th Presidential Election of Iran. *Strategic Studies of Humanities and Islamic Sciences*, No. 14, pp. 79-102.
- Platt MB (2008). Participation for what? A Policy-Motivated Approach to Political Activism. *Political Behavior*, 30 (3):391-413.
- Rauofi, M., Tajodin, M., Mashhadi-mighati, J. (2017). Sociological Analysis of National Identity and Ethnic Identity with an Emphasis on the Feeling of Relative Deprivation among the Youth of Ilam. *Journal of Iranian Social Studies*, 11(2), 5-24.
- Salehi Amiri, Seyedreza (2008). *The History of Ethnic Conflicts in Iran*, 2nd edition, Tehran: Komeyl.
- Sanchez, GR (2006). The Role of Group Consciousness in Political Participation among Latinos in the United States. *American Politics Research*, 34 (4):427-450.
- Sarmad, Zohra and others (1384). *Research Methods in Behavioral Sciences*. Tehran: Aghah.
- Savari, M., Maleki, S., Moammare, E., Dehdari, M. (2016). Measurement and Evaluation of Spatial Deprivation Levels of Development Infrastructure (Case of Study: Khuzestan Province). *Journal of Iranian Social Development Studies*, 8(4), 21-33.
- Schildkraut, DJ., (2005). The Rise and Fall of Political Engagement Among Latinos: The Role of Identity and Perceptions of Discrimination. *Political Behavior*, 27 (3):285-312.
- Shafiainia, A., Ahmadi, Y. (2018). The Processes of Political-Social Discrimination and Ethnic Identity (Case Study: Youth of Sanandaj and Qorveh). *Social Science Quarterly*, 12(41), 179-212.
- Soltani Far, Mohammad (2018). Investigating the Role of the Press in Creating Political Participation after the Iran-Iraq War. *PhD Thesis*, Tehran Azad University, Faculty of Science and Research.

- Statistics of Ahvaz Metropolis (2019). *Deputy of Planning and Development Ahvaz Municipality*. access (4/30/1401: <https://planning.ahvaz.ir/>)
- Stokes AK (2003). Latino Group Consciousness and Political Participation. *American Politics Research*, 31 (4):361-378.
- Tajfel H and Turner J (1986). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In Worshel S and Austin W, (eds) *The Psychology of Intergroup Relations*. Chicago, IL: Nelson-Hall, 7-24.
- Talebi, A., Alizade, S. (2018). A Phonological Study of Discrimination and Ethnic Inequality: Case Study of Kurdish University Students' Experiences. *Iranian Journal of Sociology*, 19(4), 1-25. doi: 10.22034/jsi.2018.38235
- Tayibi, Adel (2013). Investigation of Aocial Factors Affecting the Perception of Discrimination in Society and Some of its Consequences, Studied among Citizens Aged 18 and Older Living in Ahvaz. *Master's Thesis*, Shahid Chamran University of Ahvaz, Faculty of Economics and Social Sciences.

اثر احساس تبعیض سیاسی و اجتماعی بر رفتار سیاسی ملی گرایانه و قوم گرایانه؛ مطالعه موردی قومیت‌های ساکن اهواز

علی تدین راد^۱ * سارا نجف‌پور^۲

۱. استادیار علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۲. استادیار علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

لینک گزارش نتیجه مشابهت‌یابی: https://hamyab.sinaweb.net/Ci_result/apidetails/00EF2F8902743412/7%

<https://doi.org/10.1735790.1401.17.2.7.9>

چکیده

چگونگی سیاست‌ورزی و سرنوشت هر اجتماعی، برابندی از تعامل مردم و حاکمان است و بهبود سامان سیاسی و اجتماعی و رفع نابسامانی‌ها نیازمند فهم چگونگی و چرایی کنشگری و مشارکت سیاسی شهروندان است. احساس تبعیض بر پایه قومیت، از مسائلی است که به شکل‌های متفاوتی بر کنشگری و مشارکت شهروندان تأثیر می‌گذارد و می‌تواند اقوام را به سوی همگرایی یا واگرایی ملی سوق دهد. با توجه به تنوع اقوام در ایران، فهم لایه‌های گوناگون مسئله تبعیض و تأثیر آن بر شکل‌های مشارکت سیاسی، ضرورت دارد. در این راستا، مسئله اصلی پژوهش حاضر، بررسی اثر احساس دو گونه تبعیض سیاسی و اجتماعی بر دو سطح رفتار سیاسی ملی‌گرایانه و قوم‌گرایانه بوده و پرسش اصلی این است که «احساس تبعیض سیاسی و اجتماعی، چه اثری بر رفتار سیاسی ملی‌گرایانه و قوم‌گرایانه دارد؟» برای بررسی موضوع، از روش کمی پیمایش و ابزار پرسش‌نامه در شهر اهواز استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که احساس تبعیض سیاسی از سوی گروه‌های قومی مختلف، احتمال مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه و مشارکت سیاسی قوم‌گرایانه آن‌ها را تقویت می‌کند. در مورد احساس تبعیض سیاسی، به ترتیب عرب‌ها، بختیاری‌ها، و بهبهانی‌ها، بیشتر احساس تبعیض سیاسی می‌کنند. هرچه میزان احساس تبعیض اجتماعی افزایش می‌یابد، مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه کاهش می‌یابد، اما فعالیت سیاسی قوم‌محور بیشتر می‌شود. گروه‌های قومی گوناگون در روابط روزمره اجتماعی با هم نیز احساس تبعیض می‌کنند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۱۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۴/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۰

نوع مقاله: پژوهشی

واژگان کلیدی:

اهواز، تبعیض، قومیت، مشارکت سیاسی، نهادهای سیاسی

* نویسنده مسئول:

سارا نجف‌پور

پست الکترونیک: najafpour@scu.ac.ir

مقدمه

اندیشمندان سیاسی، وجود مبانی دموکراتیک و سازوکارهای آن در سیاست را از مهم‌ترین عناصر لازم برای حکومت خوب به‌شمار می‌آورند. در چنین بستری به‌سبب وجود رابطه میان مردم و حاکمان و همچنین، توان تأثیرگذاری مردم بر روندهای تصمیم‌گیری، تصمیم‌ها و اقدامات حکومت همه‌جانبه‌مبیتی بر مشارکت افکار، اندیشه‌ها، و آرای مختلف و در راستای نیازهای جامعه است که این امر موجب افزایش رضایت‌مندی سیاسی و در نتیجه، افزایش مشروعیت سیاسی حکومت می‌شود؛ از این رو، نظام‌های سیاسی مبتنی بر بنیان‌های دموکراتیک می‌کوشند به شیوه‌های گوناگون، میزان مشارکت سیاسی در سطوح مختلف را افزایش دهند و به این ترتیب، بنیان‌های خود را استوار کنند. در این راستا، شناخت راه‌های افزایش مشارکت سیاسی، عوامل اثرگذار بر افزایش سطح، کیفیت، و اثرگذاری آن، و همچنین، عوامل دخیل در انحراف و کاستی در انواع رفتارهای سیاسی شهروندان، اهمیت زیادی دارد و در کشورهای دارای گونه‌های مختلف نظام سیاسی، پژوهش‌های بسیاری در این باره انجام شده است. فرهنگ، جنسیت، سن، وضعیت اقتصادی، ساختار سیاسی، اقدامات و برنامه‌های خاص، برنامه‌های حزبی، و... بر رفتار سیاسی و سطح و چندوجهی آن تأثیر می‌گذارند. عدالت و برابری و در نقطه مقابل آن، تبعیض، نیز از عوامل بسیار تأثیرگذار بر مشارکت سیاسی به‌شمار می‌آیند که از جنبه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، مذهبی، و... می‌توان آن‌ها را بررسی کرد. مبنای تبعیض در یک جامعه ممکن است مذهبی، سیاسی، جنسیتی، سنی، قومی، طبقاتی، حزبی، و... باشد. در این میان، تبعیض به‌خاطر قومیت، نمود و مصداق‌های بیشتری در جوامع گوناگون دارد و پژوهش‌های پیشین، نقش محوری نژاد و قومیت در سیاست را به‌رسمیت شناخته‌اند (هانی لوپز^۱، ۲۰۰۰: ۱۷۸-۱۶۳؛ هیرشمن^۲، ۲۰۰۴: ۴۱۵-۳۸۵). در ایران نیز با توجه به تنوع قومی و فرهنگی کشور، این امر نیازمند تأمل جدی است.

قوم، به دایره محدودی از افراد گفته می‌شود و بیانگر یک گروه جمعیتی است که دارای یک نام باشد، خود را از یک اصل بدانند، و از سنت فرهنگی مشترکی سرچشمه گرفته باشد؛ سنت فرهنگی‌ای که متعلق به زبان، سرزمین، و تاریخ یگانه‌ای باشد (دیویر، ۱۳۸۶: ۲۵). بالمر، قوم را

1. Haney Lopez
2. Hirschman

جمعی می‌داند که دارای تبار مشترک واقعی یا خیالی و خاطراتی از گذشته مشترک و همچنین، دارای تأکیدات فرهنگی مبتنی بر یک یا چند نماد باشد که هویت گروه بر پایه آن تعریف شده است؛ نمادهایی مانند مذهب، خویشاوندی، ظاهر فیزیکی، مشترک، و مانند آن (کریمی، ۱۳۸۷: ۱۹). در واقع، قوم برخلاف فرهنگ، بر داشتن یک جد مشترک برای همه اعضا تأکید دارد و از این رو، اشتراک‌های بیشتری بین اعضای یک قوم وجود دارد تا اعضای یک فرهنگ. اغلب، مدیریت جوامع چندقومی دشوار است؛ زیرا، حتی اگر برخی از این گروه‌ها و قوم‌ها، خواهان تبدیل شدن به ملت باشند، امکان بالقوه برای درگیری و منازعه بسیار زیاد خواهد بود (انتریکین^۱، ۲۰۰۲: ۲۳). اعضای هر گروه قومی بر پایه سنت فرهنگی مشترک و احساس هویتی که آن‌ها را به عنوان یک گروه فرعی از یک جامعه بزرگ‌تر مشخص می‌کند، از اعضای دیگر جامعه خود متمایز می‌شوند (احمدی، ۱۳۷۹: ۳۱). این تفاوت و تمایز قومی می‌تواند منبع تبعیض در جوامعی باشد که در آن‌ها چندین قوم در کنار هم زندگی می‌کنند. به بیان روشن‌تر، در جوامع چندقومی و چندفرهنگی، اعضای اقوام گوناگون به درجه‌های متفاوت و از منابع مختلف، احساس تبعیض می‌کنند و فکر می‌کنند به سبب قومیتشان، حقشان ضایع شده و با آن‌ها به گونه‌ای متفاوت و تبعیض‌آمیز نسبت به اقوام دیگر رفتار شده است. این احساس تبعیض سرانجام، به نوعی احساس نارضایتی سیاسی منجر می‌شود که بر مشارکت شهروندان در سیاست، به ویژه بر فعالیت‌های حزبی، شرکت در انتخابات و رأی دادن، و گونه‌های دیگر کنش‌های مشارکتی تأثیر می‌گذارد (بارتو و وودز^۲، ۲۰۰۵: ۱۶۹-۱۴۸). بر این مبنای، با توجه به چندقومی بودن ایران و تأثیر احساس تبعیض بر رفتار سیاسی شهروندان، بررسی رابطه تبعیض و رفتار سیاسی ضروری است. بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر، بررسی اثر انواع تبعیض (سیاسی) و «اجتماعی» در مورد قومیت‌ها بر گونه‌های «ملی‌گرایانه» و «قوم‌گرایانه» مشارکت سیاسی است. برای بررسی این موضوع، شهر اهواز را به این دلیل به عنوان مورد مطالعه انتخاب کرده‌ایم که به لحاظ تنوع اقوام ساکن، در ایران نمونه شاخصی است.

۱. پیشینه پژوهش

در باره مسائل قومی با تأکید بر مشکل تبعیض و اثر آن بر قوم‌گرایی و احساس طردشدگی، پژوهش‌های پرشماری انجام شده است.

1. Entrikin
2. Barreto and Woods

برای نمونه، صالحی امیری (۱۳۸۸) در کتاب «مدیریت منازعات قومی در ایران»، مسائل قومی در سیستان، ترکمن صحرا، کردستان، آذربایجان، و خوزستان را با تأکید بر ایده «وحدت کثرت‌گونه اجتماع ملی سرزمین ایران» بررسی کرده است. مرور درگیری‌های قومی مناطق مختلف، از جمله خوزستان، در این اثر، بسیار کلی و تاریخی است. در مورد خوزستان، تنها بر مسئله اعراب تمرکز دارد و از زمان ورود اعراب به ایران تا سرکوبی شیخ خزعل توسط رضاخان را مرور می‌کند (صالحی امیری، ۱۳۸۸: ۲۱۴-۲۰۲).

کتاب «تحولات قومی در ایران» (مقصودی، ۱۳۸۰) با طرح این پرسش که عوامل و زمینه‌های بروز بحران‌های قومی در ایران معاصر چیست، می‌کوشد با مطالعه اثر زمینه‌های مطرح‌شده در چهار حوزه سیاسی، اقتصادی، روانی، و اجتماعی بر بحران‌های قومی، پاسخ جامعی به پرسش پژوهش ارائه دهد. با اینکه نویسنده به لحاظ نظری در حوزه روان‌شناختی بر نقش احساس محرومیت در منازعات قومی تأکید زیادی دارد (مقصودی، ۱۳۸۰: ۳۹۴-۳۸۷)، در بخش مربوط به «تنش‌های خوزستان»، نقش عوامل خارجی‌ای مانند حمایت‌های مالی کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس را در تنش‌های قومی (که بیشتر به شکل خرابکاری‌ها نمودار شده) و تقاضاهای هویتی-قومی در خوزستان، تعیین‌کننده‌تر از عوامل دیگر می‌داند (مقصودی، ۱۳۸۰: ۳۵۰)؛ تاجایی که ابراز می‌دارد، تنش‌ها و خشونت‌های خوزستان پس از انقلاب «یک بحران قومی نبوده است... هم در اطلاق واژه «بحران» و هم در نقش فراگیر اعراب بر اطلاق ویژگی دوم، یعنی ممیزه «قومی» منازعات در استان خوزستان، جای تأمل وجود دارد» (مقصودی، ۱۳۸۰: ۲۶۳). با این حال، نتیجه‌گیری نویسنده این است که «بین احساس محرومیت نسبی و بروز بحران‌های قومی در ایران پس از انقلاب، رابطه مستقیمی وجود دارد. افزایش عمومی و فراگیر این احساس در بین توده‌های قومی ایران، زمینه مهمی در وقوع ستیزه‌های قومی ایران پس از انقلاب بوده است. تجربه بروز چالش‌های قومی در میان کردها، بلوچ‌ها، عرب‌ها، ترک‌ها، و ترکمن‌ها... مؤید این نتیجه‌گیری است» (مقصودی، ۱۳۸۰: ۴۵۰).

در بسیاری از مقاله‌های کتاب «همسازی و تعارض در هویت و قومیت»، جنبه‌های مختلف قوم‌شناختی، هویتی، سیاسی، اقتصادی، و... قومیت‌ها در ایران بررسی شده است. نویسنده این کتاب در رویکرد نظری خود با اشاره به اینکه تنوع بالای زبانی، قومی، و فرهنگی در ایران، «تقریباً هیچ‌گاه سبب نشده است که ساختار سیاسی، به‌عنوان ساختاری مرکزیت‌یافته

در قالب یک دولت مرکزی تعریف نشود» (فکوهی، ۱۳۸۹: ۲۲۹)، دلیل اصلی این امر را «یک ایران‌بودگی» می‌داند و بر این نظر است که «این پروژه سیاسی براساس صرفاً یک زبان یا قومیت تعریف نشده و همواره در آن با ساخت‌های چندزبانی و چندفرهنگی روبه‌رو بوده‌ایم. این امر نشان می‌دهد که اصل و اساس این پروژه، نه یکپارچگی زبانی-قومی، بلکه یکپارچگی دیدگاه‌های سیاسی و جهان‌بینی‌های معطوف به قدرت بوده است» (فکوهی، ۱۳۸۹: ۲۴۶).

میرزایی (۱۳۹۹) در کتاب «ناسیونالیسم و قومیت در ایران»، گرایش‌های ملی‌گرایانه یا ناسیونالیسم را به سه دسته مدنی، باستان‌گرایی، و مذهبی تقسیم می‌کند و بر این نظر است که از میان گرایش‌های ناسیونالیستی، تنها ناسیونالیسم مدنی است که از متغیر قومیت تأثیر نمی‌پذیرد و ویژگی فراقومیتی داشته و تنوع فرهنگی و اجتماعی را دربر می‌گیرد. بیشترین میزان همگرایی قومی به ناسیونالیسم مدنی و پس از آن به باستان‌گرایی، و سپس به ناسیونالیسم مذهبی مربوط می‌شود.

در میان رساله‌ها و مقاله‌های نوشته‌شده درباره تبعیض قومی در ایران، چند اثر قابل توجه هستند. ابراهیمی (۱۳۸۳)، تأثیر قومیت را بر فرایند مشارکت سیاسی بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که در صورت تبدیل قومیت‌ها به قومیت‌های سیاسی، می‌توان انتظار داشت که چالش‌های قومی، تقویت و تشدید شوند که این موضوع، خود باعث کاهش مشارکت سیاسی می‌شود.

هیودی (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «نقش تمایلات قومی در مشارکت سیاسی» به این نتیجه رسیده است که گروه قومی عرب، نسبت به گروه فارس، در سطح بسیار پایین‌تری در انتخابات شرکت می‌کنند.

طالبی و علیزاده (۱۳۹۷) در «مطالعه پدیدارشناختی تجربه تبعیض و نابرابری قومی در بین دانشجویان کرد در دانشگاه‌های ایران»، دریافته‌اند که «تجربه دانشگاه برای دانشجویان کرد، دربردارنده‌ی وجوه قابل توجهی از حس تبعیض، نابرابری و طرد قومی در هر دو ساخت رسمی و غیررسمی دانشگاه است» (طالبی و علیزاده، ۱۳۹۷: ۱).

شفیعی‌نیا و احمدی (۱۳۹۷)، «فرایندهای تبعیض سیاسی-اجتماعی و هویت‌خواهی قومی» را در مورد جوانان شهرستان سنندج و قروه مطالعه کرده و رابطه مستقیمی میان تبعیض سیاسی، فرهنگی، و اقتصادی-اجتماعی با گرایش‌های قوم‌گرایانه (سیاسی، فرهنگی، اقتصادی-اجتماعی و میزان قوم‌گرایی) مشاهده کرده‌اند.

رنوفی و همکاران نیز (۱۳۹۶) در «تحلیل جامعه‌شناختی گرایش به هویت ملی و هویت قومی با تأکید بر احساس محرومیت نسبی در بین جوانان شهر ایلام»، نشان داده‌اند که میان میزان احساس محرومیت نسبی در بعد اقتصادی و میزان گرایش به هویت ملی در بعد سیاسی، رابطه معنادار و معکوس، و میان میزان احساس محرومیت نسبی در بعد اقتصادی و میزان گرایش به هویت قومی در بعد سیاسی، رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد.

در مورد مسائل قومی خوزستان و اهواز به‌طور ویژه، چندین پژوهش ارزنده انجام شده است. نواح و خیری (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی هویت قومی و تأثیر آن بر احساس طرد اجتماعی (مورد مطالعه: عرب‌های شهر اهواز)» سعی کرده‌اند از متغیرهای روان‌شناختی-اجتماعی و فرهنگی در قالب متغیرهای مستقل استفاده کنند و تأثیر متغیرهایی مانند تعلق قومی، هنجارهای قومی، منزلت قومی، و تعصب قومی را بر احساس طرد اجتماعی (به‌عنوان متغیر وابسته) بررسی کنند. نتایج این پژوهش در مورد تأثیر تعصب قومی بر احساس طردشدگی، نشان می‌دهد که به‌سبب کم‌رنگ شدن تعصب‌های قومی، این متغیر، تأثیر چندانی بر احساس طردشدگی ندارد، اما میان باورها و رسوم قومی و احساس طردشدگی، ارتباط بیشتری وجود دارد. شاید این امر به این سبب باشد که همین باورها و رسوم است که این گروه قومی را از جامعه اصلی جدا می‌کند و گاهی این گروه را در برابر بقیه جامعه قرار می‌دهد. نواح و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «قومیت و احساس طرد اجتماعی؛ مخاطرات اجتماعی پیش رو: مورد مطالعه: قوم عرب شهرستان اهواز» به این نتیجه رسیده‌اند که متغیر تبعیض قومی با احساس طرد اجتماعی، رابطه مستقیم و معناداری داشته، سن، جنس، و تحصیلات نیز با احساس طرد اجتماعی، رابطه معنادار و مستقیمی دارد.

نواح و همکاران در پژوهش دیگری با عنوان «آسیب‌شناسی مسائل قومی در ایران: مطالعه موردی عرب‌های ساکن شهرستان اهواز» (۱۳۸۹) چنین نتیجه گرفته‌اند که بیشترین مقدار همبستگی متغیر هویت قومی، به‌ترتیب با متغیرهایی مانند رضایت از نظام، احساس محرومیت نسبی سیاسی، و احساس محرومیت نسبی در بعد اقتصادی بوده است. به بیان روشن‌تر، هویت قومی و احساسات سیاسی و اجتماعی مربوط به آن، به کنشگری سیاسی درون‌گروهی بیشتر انجامیده است.

نواح و تقوی‌نسب (۱۳۸۶) در پژوهشی همسو، با بررسی «تأثیر احساس محرومیت نسبی بر هویت قومی و هویت ملی: مطالعه موردی اعراب استان خوزستان»، پی برده‌اند که

احساس محرومیت بیشتر به تقویت هویت قومی اعراب انجامیده است.

چلداوی (۱۴۰۰)، در پژوهش خود با عنوان «بررسی جامعه‌شناختی عوامل مرتبط با هویت جمعی با تأکید بر نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی: مورد مطالعه جوانان قوم عرب شهرستان دشت آزادگان» نشان داده است که رابطه بین احساس تبعیض و هویت جمعی (هویت ملی و هویت قومی) از نوع معکوس و منفی است، بین تعاملات اجتماعی و هویت جمعی (هویت ملی و هویت قومی) رابطه‌ای مشاهده نمی‌شود، و میزان گرایش جوانان قوم عرب ساکن شهرستان دشت آزادگان به هویت قومی، بیشتر از هویت ملی است.

طیبی (۱۳۹۳) در رساله «عوامل اجتماعی مؤثر بر ادراک تبعیض در جامعه و برخی از پیامدهای آن»، با مطالعه شهروندان ۱۸ ساله و بالاتر ساکن اهواز، نشان داده است که در این منطقه، میان متغیرهای پایگاه اجتماعی-اقتصادی عینی، سن، قومیت، جنسیت، تأهل، محل تولد، وضعیت اشتغال و محرومیت نسبی؛ حمایت اجتماعی و هویت قومی با ادراک تبعیض، رابطه معناداری وجود دارد.

کریم‌زاده و همکاران (۱۳۹۲)، در مقاله «آسیب‌شناسی مسائل قومی در جامعه ایران: بررسی موردی عرب‌های ساکن شهرستان اهواز»، رابطه معناداری میان محرومیت نسبی با هویت قومی در ابعاد گوناگون دیده‌اند.

در جمع‌بندی پیشینه پژوهش باید گفت، نگاه کلی گرایانه به مقوله تبعیض و نیز رفتار سیاسی در پژوهش‌های پیشین، ارزیابی رابطه تبعیض و رفتار سیاسی از نزدیک‌تر، با تفکیک انواع تبعیض و سطوح رفتار سیاسی در راستای فهم دقیق‌تر موضوع را ضروری و متمایز از پژوهش‌های پیشین می‌کند؛ از این رو، برآنیم که مقوله تبعیض و نیز مشارکت سیاسی را به‌گونه‌ای جزئی‌تر بررسی کنیم و به‌طور خاص، تبعیض اجتماعی و سیاسی را تفکیک کرده و اثر آن را بر مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه و قوم‌محور و اکاوی کنیم. افزون‌براین، در پژوهش حاضر کوشیده‌ایم تفاوت سطح احساس تبعیض میان قومیت‌های مختلف ساکن اهواز را نیز بسنجیم و ادبیات این بحث را توسعه دهیم.

۲. چارچوب مفهومی پژوهش

۲-۱. تبعیض سیاسی و اجتماعی

تبعیض، پدیده پیچیده‌ای است؛ زیرا می‌تواند به‌گونه‌ای نظام‌مند یا غیررسمی به‌وسیله

مجموعه‌ای از عوامل به شکل‌های متنوع و چندگانه، از کاملاً آشکار گرفته تا شیوه‌های نامحسوس، انجام شود (کریگر^۱، ۱۹۹۹: ۳۵۲-۲۹۵)؛ بنابراین، ارزیابی دوباره احساس تبعیض و اثر آن بر رفتار سیاسی، نیازمند توجه به جنبه‌های متفاوت رفتاری است که تنها به شرایط ساختاری وابسته نیستند. اگر به پژوهش‌های پیشین درباره تبعیض، نگاهی بیفکنیم، می‌توان گفت، دو منبع متمایز تبعیض وجود دارد که ممکن است افراد، پیامدهای منفی‌ای را به آن‌ها نسبت دهند؛ سیاسی و اجتماعی.

تبعیض سیاسی می‌تواند به شکل قوانین، سیاست‌ها، عملکردها، نمادها، یا کارزارهای سیاسی و گفتمان‌هایی متجلی شود که می‌کوشند شماری از شهروندان را از منابع یا حقوق، به سبب تعلقشان به یک گروه، محروم کنند؛ به بیان روشن‌تر، تبعیض سیاسی به کنش‌هایی اشاره دارد که از سوی دولت یا نهادها و سازمان‌های خصوصی و بازیگران وابسته به آن‌ها به منظور مشروعیت‌زدایی یا به حاشیه‌رانی گروهی از مردم در پیش گرفته می‌شود. به لحاظ تاریخی، در مقاطع و در کشورهای مختلف، برابری گروه‌های متفاوتی به شکل نظام‌مند به لحاظ موضوع‌هایی مانند شهروندی، مهاجرت، یا آزادی‌های مدنی، انکار شده و از منابع اجتماعی-اقتصادی و حقوقی محروم گشته‌اند (نگای^۲، ۲۰۰۴: ۲۴-۴). در چنین جوامعی، شهروندان گروه‌های قومی مختلف ممکن است به شکل‌های مختلف و درجه‌های متفاوت، احساس تبعیض کنند و این احساس، مبنای نوع و سطح کنش سیاسی آن‌ها باشد (کلنسی^۳ و همکاران، ۲۰۰۱: ۱۰۵-۱۰۰).

در حالی که شهروندان ممکن است از سوی بازیگران حکومتی، نخبگان سیاسی، یا چهره‌های عمومی، احساس تبعیض سیاسی کنند، ممکن است رفتارهای تبعیضی دائمی سطح خرد را از سوی افراد عادی جامعه نیز احساس کنند که به آن تبعیض اجتماعی می‌گوییم. این تبعیض‌ها، دومین منبع عمده تبعیض به‌شمار می‌آیند که به تعاملات عادی و معمولی‌تر میان افراد در سطح عمومی و عرصه خصوصی اشاره دارند. برخلاف تبعیض سیاسی یا نظام‌مند، تبعیض اجتماعی، به صورت اقدامات منفی انجام‌شده توسط افراد در ارتباطات اجتماعی، تجاری، اقتصادی، و... یا حتی به شکل مجادله‌های کلامی و غیرکلامی، ارباب، حمله فیزیکی

1. Krieger,
2. Ngai
3. Clancy

یا غیرفیزیکی نسبت به افراد متعلق به گروه یا قوم دیگر تنها به دلیل تعلق قومی شان تعریف می‌شود؛ به‌عنوان نمونه، ممکن است با کسی در گرفتن یک موقعیت شغلی آزاد، اجاره خانه، پرداخت حقوق برای کار برابر، ارائه خدمات اجتماعی و عمومی، و... به‌موجب قومیتش، به‌گونه‌ای تبعیض‌آمیز رفتار شود.

تمایز میان گونه‌های تبعیض بر مبنای منبع آن، ضروری است؛ زیرا، طرح پرسش‌های کلی درباره تبعیض، نه‌تنها قرار گرفتن در معرض بدرفتاری را دست‌کم می‌گیرد (کریگر، ۱۹۹۹: ۳۵۲-۲۹۵)، بلکه به پاسخ‌های نادرستی نیز منجر می‌شود؛ زیرا، پژوهشگران نمی‌توانند تشخیص دهند که پاسخ‌دهنده هنگامی که مورد پرسش قرار گرفته، به چه چیزی فکر می‌کرده است؛ به‌عنوان نمونه، درباره تبعیض در خانه‌دار شدن، افراد ممکن است تجربه خود را مشکلی گسترده و نوعی تبعیض نظام‌مند یا نهادی بدانند، به‌ویژه اگر مسئله، سیاسی شده باشد. در مقابل، خودداری از ارائه خانه، ممکن است تنها نمونه‌ای از طرد شدن فردی و اجتماعی به‌شمار آید؛ مانند صاحب‌خانه‌ای که پذیرش یک مستأجر بالقوه را به دلیل نژاد یا قومیتش رد می‌کند. این مثال، کاستی‌های سنجش و اندازه‌گیری فراگیر تبعیض را نشان می‌دهد و براساس آن، رفتار تا جایی پیش‌بینی‌پذیر است که پژوهشگر بتواند رابطه آن با منبع تبعیض را به‌گونه‌ای مستدل و منطقی شناسایی کند. همچنین، میان سطح فردی و سطح گروهی تبعیض (شیلدکراوت^۱، ۲۰۰۵: ۳۱۲-۲۸۵) و نیز تفاوت سطح و اندازه احساس تبعیض میان اقوام گوناگون نیز باید تفاوت قائل شد. تبعیض در سطح گروه، تنها به درک تبعیض علیه گروهی که فرد در آن عضو است اشاره دارد، درحالی‌که تبعیض در سطح فرد به حس تبعیض در حق شخص مربوط می‌شود.

۲-۲. تبعیض و رفتار سیاسی

مشارکت سیاسی به شکل‌های گوناگون آن، اعم از رأی دادن، فعالیت حزبی، حضور در نشست‌ها و گردهمایی‌های سیاسی، تجمعات اعتراضی، و... به‌طور معمول از عناصر ذاتی سازوکارهای دموکراتیک به‌شمار می‌آید؛ زیرا، مسیری را برای تأثیرگذاری بر تصمیم‌های سیاسی و ملزم کردن نمایندگانشان به پاسخ‌گویی در اختیار افراد قرار می‌دهد؛ از این‌رو، مطالعه رفتار سیاسی با تأکید بر مشارکت سیاسی، در عرصه پژوهش‌های دانشگاهی بسیار مورد توجه

1. Schildkraut

بوده است (پلات^۱، ۲۰۰۸: ۴۱۳-۳۹۱). تبعیض، یکی از مسائلی است که اثر آن بر مشارکت سیاسی مورد توجه است.

برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهند که بسترهای سیاسی نامطلوب یا تهدیدآمیز می‌توانند توجه افراد را به سوی سیاست جلب کنند و آن‌ها را به کنش سیاسی ترغیب نمایند (کمپل^۲، ۲۰۰۳: ۲۹-۲۹). از یک منظر، یک تهدید (مانند طرد و تبعیض) می‌تواند مردم را به کنش سیاسی فراگیر وادارد؛ زیرا، زمینه و بستر رفتار سیاسی با عوامل احساسی و روانی در تعامل است. هنگامی که شهروندان با رویدادها و عوامل تحریک‌کننده سیاسی روبه‌رو می‌شوند، سیستم احساسی آن‌ها از حالت آرامش به افزایش اضطراب تغییر وضعیت می‌دهد. این تغییر در احساسات، فعالیت‌های عادی را مختل کرده و تمرکز را به سوی کنش‌های دفاعی سوق می‌دهد و مردم را وادار می‌کند که برای حفظ هویت، ارزش‌ها، یا منافع مادی خود اقدام کنند. این اقدام از این دیدگاه، همان مشارکت فراگیر در جریان اصلی و سیاست کلی و ملی برای رفع تهدید و تبعیض است. افراد و گروه‌های گوناگون در رویارویی با تبعیض سیاسی می‌کوشند از راه کنشگری سیاسی بیشتر در شکل‌های متنوع آن، اعم از رأی دادن و... منافع خود را تأمین و عوامل تبعیض را رفع و اصلاح کنند (میلر و کروسنیک^۳، ۲۰۰۴: ۵۲۳-۵۰۷).

اما نتایج پژوهش‌های دیگر حاکی از این است که یک هویت مشترک و حس حاکی از غیرمنصفانه بودن شرایط سیاسی می‌تواند اقلیت‌های نژادی و قومی را به سوی گسترش احساس «تعلقات گروهی و قومی» سوق دهد (سانچز^۴، ۲۰۰۶: ۴۵۰-۴۲۷). این احساس پیوستگی که تاحدی از احساس بی‌عدالتی نظام‌مند ناشی می‌شود، اعضای گروه را به انسجام سیاسی و فعالیت قومی و درون‌گروهی ترغیب می‌کند. تجربه تاریخی آفریقایی-آمریکایی‌ها در آمریکا در این زمینه، به خوبی نشان می‌دهد که بی‌اعتمادی گسترده به نظام سیاسی و اعمال غیرمنصفانه و نامشروع حکومت، افراد زیادی را به سوی بسیج شدن سوق می‌دهد (چانگ و راجرز^۵، ۲۰۰۵: ۳۷۴-۳۴۷). همچنین، صدها پژوهش، رابطه‌ی از بین رفتن اعتماد به نفس، احساس ناامیدی، ناتوانی، غم و

1. Platt
2. Campbell
3. Miller and Krosnick
4. Sanchez
5. Chong and Rogers

افسردگی با تجربه‌های تبعیض میان افراد را بررسی کرده و اغلب نشان داده‌اند که کسانی که با تبعیض روبه‌رو شده‌اند، به درونی‌سازی ارزیابی‌های منفی، نمایش سطح پایین اعتمادبه‌نفس، و ایجاد حس غم و افسردگی گرایش دارند. سرانجام، این دسته از پژوهش‌ها با توجه به پیامدهای روانشناختی منفی تجربه‌های تبعیض اجتماعی، مفهوم گرایش شهروندان به مقاومت یا برخورد برابر رفتار ناعادلانه را به‌چالش می‌کشند و بر این نظرند که احساس اندوه، توجه را به درون می‌کشاند نه به بیرون و با احساسات کنترل‌نشده، انفعال، کناره‌گیری، و کاهش توجه به عوامل خارجی رابطه دارد (جی^۱ و همکاران، ۲۰۰۹: ۱۵۱-۱۳۰).

کسانی که به‌سبب تجربه‌های پیوسته تبعیض و طردشدگی، احساس نمی‌کنند که بخش جدایی‌ناپذیری از جامعه بزرگ‌تر هستند، ممکن است به همان اندازه همتایان خود، مشتاق نباشند که منابع محدود خود را در فرایندهای سیاسی کلان و جریان اصلی صرف کنند. تحلیل‌های برخی پژوهشگران نشان می‌دهد که لاین‌تبارهایی که ابراز کرده‌اند به‌دلیل نژاد یا قومیت، خدمات ضعیفی در رستوران‌ها یا فروشگاه‌ها دریافت کرده‌اند، یا با توهین و تحقیر روبه‌رو بوده‌اند و دیگران با آن‌ها با بی‌احترامی رفتار کرده‌اند، در مقایسه با کسانی که با چنین تبعیض‌هایی روبه‌رو نبوده‌اند، به‌احتمال بسیار کمتری، ثبت‌نام می‌کنند و رأی می‌دهند (استوکیس^۲، ۲۰۰۳: ۳۷۸-۳۶۱). این یافته‌ها نشان می‌دهند که افرادی که از سوی اجتماع بی‌ارزش قلمداد شده‌اند، ممکن است نوعی حس بدبینی را در خود تقویت کنند و به این باور برسند که قادر به کنش‌های سیاسی مفید، مؤثر، و معنادار نیستند یا چنین کنش‌هایی اثرگذار و مفید نخواهد بود؛ در نتیجه، برخی ممکن است تاحدی شرایط ناعادلانه جامعه را بپذیرند و به آن رضایت دهند و از تبلیغ ضرورت کنشگری سیاسی و اصلاحات فراگیر دست بردارند؛ زیرا، تصور می‌کنند که اکثریت هم‌گروه‌های قومی یا نژادی‌شان با آن‌ها مخالف هستند و با ابراز نارضایتی خود، چیز زیادی به‌دست نخواهند آورد (میلر و مکفارلند^۳، ۱۹۹۱: ۳۱۳-۲۸۷).

براین اساس، هنگام ارزیابی رابطه تبعیض و مشارکت، تمایز گذاشتن میان فعالیت‌های سیاسی «فراگیر یا ملی‌گرایانه» و «درون‌گروهی یا قومی» ضروری است. مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه در این چارچوب، به‌معنای پیگیری منافع گروهی و مسئله تبعیض از طریق سازوکارها و نهادهای فراگیر

1. Gee
2. Stokes
3. Miller and McFarland

و عمومی، مانند ایجاد یا عضویت در احزاب و گروه‌های سیاسی ملی، شرکت در انتخابات مجلس و ریاست‌جمهوری، شرکت در گردهمایی‌ها، سخنرانی‌ها و بیانیه‌های سیاسی است. فقدان توجه ویژه و انحصاری به مسائل خاص اقلیت‌ها، نهادها و سازوکارهای ملی را از نهادهای مبتنی بر قومیت یا نهادهای درون‌گروهی، که به مسائل مربوط به گروه‌های قومی (مانند ایجاد تشکیلات و سازمان‌های سیاسی قومی، شرکت در انجمن‌های قوم‌محور، و انجام فعالیت‌های سیاسی و اعتراضی قوم‌محور) توجه بیشتری دارند، متمایز می‌کند. برخی پژوهش‌های انجام‌شده دریافته‌اند که احساس تبعیض در میان برخی گروه‌های قومی، سبب تقویت حضور در جلسه‌ها یا تظاهرات مبتنی بر مسائل همان گروه قومی می‌شود؛ اگرچه لزوماً به تقویت مشارکت در فعالیت‌های سیاسی جریان اصلی نمی‌انجامد (سانچز، ۲۰۰۶: ۴۵۰-۴۲۷). این موضوع، ضرورت تمایزگذاری میان انواع فعالیت‌ها را نشان می‌دهد.

۲-۳. تأثیر تبعیض اجتماعی و سیاسی بر رفتار سیاسی ملی‌گرایانه و قوم‌گرایانه

در مورد اثر تبعیض سیاسی بر مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه چنین استدلال می‌شود که گروه‌های اقلیت مختلف، هنگام رویارویی با تبعیض سیاسی و بی‌عدالتی نظام‌مند، سطوح تحرک سیاسی بیشتری از خود نشان می‌دهند؛ یعنی به‌لحاظ سیاسی، فعال‌تر می‌شوند. تبعیض سیاسی می‌تواند مشارکت سیاسی را ترغیب کند؛ زیرا، در این حالت، نمایش عمومی تخلف از هنجارهای دموکراتیک در حوزه برابری و عدالت و توزیع برابر فرصت‌های سیاسی، فرهنگی، و اقتصادی می‌تواند در عرصه سیاسی مؤثر باشد و به رفع آن کمک کند. از این منظر، تبعیض سیاسی به شکل‌های گوناگون، به‌عنوان یک محرک عمل می‌کند که جهت‌گیری سیاست را مشخص و متمرکز می‌کند و سبب تقویت و گسترش جهت‌گیری مشترک در عرصه سیاسی می‌شود. این جهت‌گیری مشترک، موجب تقویت پذیرش افراد برای درخواست کنش جمعی و تقویت غرور و اثربخشی گروه می‌شود و می‌تواند شهروندان را از سرزنش خود به‌خاطر کاستی‌ها محافظت کند (چانگ و راجرز، ۲۰۰۵: ۳۴۷-۳۷۴). این استدلال به فرضیه زیر درباره پیامدهای تبعیض سیاسی ادراک‌شده می‌انجامد:

- به‌طور میانگین، قرار گرفتن در معرض تبعیض سیاسی، احتمال مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه را افزایش می‌دهد (فرضیه ۱).

درعین حال، رویکرد دیگری استدلال می‌کند که احساس تبعیض سیاسی نیز ممکن است

مانند تبعیض اجتماعی، افراد را به سوی جماعت‌های قومیت‌محور سوق دهد؛ زیرا، احتمال بیشتری وجود دارد که توجه ویژه‌ای به نیازهای گروه داشته باشند. سازمان‌های قومی، نه تنها می‌توانند محل ارزشمندی برای گفت‌وگو درباره مسائل عمده سیاسی باشند، بلکه می‌توانند در سازماندهی کارآمد و مؤثر در برابر چالش‌های پیش‌رو، از جمله بی‌عدالتی نظام‌مند، به اعضای گروه کمک کنند (کالهن براون^۱، ۱۹۹۶: ۹۵۳-۹۳۵). فرضیه متناظر با این استدلال این است که:

— قرار گرفتن در معرض تبعیض سیاسی، به‌طور میانگین، پیوستگی و فعالیت درون‌گروهی را افزایش می‌دهد (فرضیه ۲).

البته همان‌گونه که اشاره شد، باید به رابطه کنش‌های تبعیض‌آمیز احتمالی نهادها و نظام سیاسی با احساس تبعیض و درستی آن نیز توجه داشته باشیم و همچنین، با توجه به تنوع قومی و نژادی جامعه، ممکن است میان قومیت و احساس تبعیض نیز تفاوت وجود داشته باشد؛ بنابراین، می‌توان این فرضیه را نیز بررسی کرد که:

— قومیت‌های مختلف به لحاظ میزان احساس تبعیض سیاسی با یکدیگر تفاوت دارند (فرضیه ۳).

در مورد اثر تبعیض اجتماعی بر مشارکت ملی‌گرایانه و قوم‌گرایانه نیز استدلال‌های متفاوتی مطرح است. «نظریه هویت اجتماعی» می‌گوید، افراد از طریق تقویت بازتعریف هویتی خود در نسبت با دیگر اعضای محروم گروه خود، با درد طرد شدن کنار می‌آیند (تجفل و ترنر^۲، ۱۹۸۶: ۲۴-۶). نتایج پژوهش‌های دیگری نشان داده‌اند که افرادی که با خصومت‌های بین‌گروهی روبه‌رو هستند، از اعضای گروه خود پیروی می‌کنند تا تمایل قوی خود به پذیرفته شدن و تعلق خاطر را که با تجربه‌های طرد شدن از سوی گروه‌ها و اقوام دیگر به‌محاق رفته است، برآورده کنند. به‌نظر برخی پژوهشگران، حس تعلق خاطر «تجربه مشارکت فرد در یک نظام یا محیط است؛ به‌گونه‌ای که افراد خود را همچون یک بخش درونی آن نظام یا محیط حس» کنند (هگرتی^۳ و همکاران، ۱۹۹۲: ۱۷۷-۱۷۲). تعلق خاطر، تجربه جفافادان یا ارزشمند و موردنیاز بودن همراه با احترام از سوی افراد گروه‌ها یا محیط‌های دیگر است. ایجاد و حفظ رابطه با دیگران، نگرانی عمده بشر به‌شمار می‌آید؛

1. Calhoun-Brown
2. Tajfel and Turner
3. Hagerty

از این رو، ماهیت و کیفیت رابطه فرد با دیگران می‌تواند سلامتی را به گونه‌ای چشمگیر ارتقا دهد یا متأثر سازد و بر رفتارها اثر بگذارد.

برخلاف تبعیض سیاسی، تبعیض اجتماعی، تجربه به شدت ناخوشایند و اضطراب‌آوری از طرد شخص است که می‌تواند احساس تعلق به یک نظم سیاسی بزرگ‌تر را به شدت تضعیف کند (بامیستر و لری^۱، ۱۹۹۵: ۴۹۷-۵۲۹). انباشت تجربه‌های منفی اجتماعی، مثل اینکه یک نفر که منتظر پذیرایی در رستوران است به خاطر قومیتش به عمد نادیده گرفته شود، یا در مسیر کارش مورد بی‌حرمتی قرار می‌گیرد، می‌تواند به اعتماد به نفس و حس کرامت فرد آسیب بزند و به او احساس افسردگی و بدبینی بدهد. اگر افراد، احساس ارزشمندی و احترام از سوی دیگران را تجربه نکنند، ممکن است به سازوکارهای دموکراتیک بی‌توجه یا از آن‌ها دلسرد شوند و به این باور برسند که از طریق مسیرهای اصلی نفوذ سیاسی نمی‌توانند به گونه‌ای مؤثر از اصلاحات ضروری حمایت کنند. نتایج پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که در میان چشم‌اندازهای سیاسی گوناگون، این دیدگاه که کنش‌های هرکس می‌تواند آثاری بر نتایج سیاسی داشته باشد، عامل بسیار مهمی در شکل دادن به فعالیت سیاسی است (میکلسون^۲، ۲۰۰۰: ۱۵۰-۱۳۶). این استدلال، فرضیه زیر را درباره پیامدهای رفتاری تبعیض اجتماعی به وجود می‌آورد:

- به طور متوسط، قرار گرفتن در معرض تبعیض اجتماعی، احتمال مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه را کاهش می‌دهد (فرضیه ۴).

اگرچه افراد با تبعیض‌ها و برچسب‌های اجتماعی ممکن است ارزش زیادی در شرکت در انتخابات یا نامزد شدن در کارزارها نبینند، اما این به آن معنا نخواهد بود که این افراد از این عرصه کاملاً بیگانه شده‌اند یا کنار کشیده‌اند. احساس تبعیض از سوی گروه‌ها و اقوام دیگر می‌تواند هویت‌یابی و تعامل با اعضای درون گروه را با هدف پذیرش و تأیید گرفتن، افزایش دهد (تجفل و ترنر، ۱۹۸۶: ۲۴-۷). افراد در معرض تبعیض اجتماعی ممکن است اعضای هم‌گروه خود را جست‌وجو کرده و در انجمن‌های قوم‌محور شرکت کنند، فعالیت‌های سیاسی و اعتراضی قوم‌محور انجام دهند، یا تشکیلات و سازمان‌های سیاسی قوم‌گرایانه‌ای را ایجاد کنند. این استدلال، فرضیه زیر را درباره تأثیر تبعیض اجتماعی بر فعالیت‌های سیاسی قوم‌گرایانه

1. Baumeister and Leary

2. Michelson

ایجاد می‌کند:

- قرار گرفتن در معرض تبعیض اجتماعی، به‌طور میانگین، پیوستگی و فعالیت قوم‌گرایانه را افزایش می‌دهد (فرضیه ۵).
- به نظر می‌رسد که بین احساس تبعیض اجتماعی برحسب نوع قومیت، تفاوت وجود دارد (فرضیه ۶).

۳. پرسش‌ها و فرضیه‌ها

پرسش‌ها: پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که «انواع تبعیض، چه اثری بر رفتار سیاسی دارند»؟

برای یافتن پاسخ این پرسش، با تفکیک تبعیض سیاسی و اجتماعی و نیز انواع رفتار سیاسی به دو دسته ملی‌گرایانه و قوم‌گرایانه از هم، سه پرسش فرعی درباره تبعیض سیاسی و سه پرسش درباره تبعیض اجتماعی مطرح شده است:

۱. بین احساس تبعیض سیاسی و مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه چه رابطه‌ای برقرار است؟
۲. بین احساس تبعیض سیاسی و کنش سیاسی قوم‌گرایانه چه رابطه‌ای وجود دارد؟
۳. آیا بین احساس تبعیض سیاسی، بر حسب نوع قومیت تفاوت وجود دارد؟
۴. بین احساس تبعیض اجتماعی و مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه چه رابطه‌ای برقرار است؟

۵. بین احساس تبعیض سیاسی و کنش سیاسی قوم‌گرایانه چه رابطه‌ای وجود دارد؟
 ۶. آیا در مورد احساس تبعیض اجتماعی برحسب نوع قومیت تفاوت وجود دارد؟
- فرضیه‌ها: فرضیه اصلی پژوهش حاضر این است که «اثر انواع تبعیض بر انواع مشارکت سیاسی متفاوت است». برای بررسی و ارزیابی این فرضیه کلی و اصلی، شش فرضیه فرعی متناسب با پرسش‌های فرعی پژوهش مطرح شده است:

۱. احساس تبعیض سیاسی، احتمال مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه را افزایش می‌دهد؛
۲. احساس تبعیض سیاسی، پیوستگی و کنشگری سیاسی قوم‌گرایانه را افزایش می‌دهد؛
۳. در مورد احساس تبعیض سیاسی، برحسب نوع قومیت تفاوت وجود دارد؛
۴. احساس تبعیض اجتماعی، احتمال مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه را کاهش می‌دهد؛
۵. احساس تبعیض اجتماعی، پیوستگی و فعالیت قوم‌گرایانه را افزایش می‌دهد؛

۶. در مورد احساس تبعیض اجتماعی برحسب نوع قومیت تفاوت وجود دارد.

۴. محیط‌شناسی پژوهش (شهر اهواز)

برپایه آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، حدود ۲۸ درصد، یعنی ۱۳۰۲۵۹۱ نفر از جمعیت ۴۷۱۰۵۰۹ نفری کل استان خوزستان، در شهر اهواز زندگی می‌کنند. تراکم جمعیتی در شهر اهواز، ۲۶۷/۸۰ نفر در هر کیلومتر، ضریب شهرنشینی ۹۱/۵۴، و متوسط بعد خانوار، ۳/۶ نفر است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

جدول شماره (۱). وضعیت جمعیتی شهر اهواز براساس آمار سرشماری سال ۱۳۹۵

شهر	کل	مرد	زن	شهری	روستایی	خانوار	خانوار شهری	خانوار روستایی
اهواز	۱/۳۰۲/۵۹۱	۶۵۶۸۳۰	۶۴۵۷۶۱	۱۱۹۲۴۳۹	۱۱۰۱۶۴	۳۶۲۴۸۰	۳۳۳۳۹۵	۲۹۰۰۲

برپایه گزارش شورای فرهنگ عمومی، قومیت‌های فارس ۴۴/۸ درصد، قومیت عرب ۳۵/۷ درصد، قومیت بختیاری ۱۵/۸ درصد، قومیت قشقایی ۱/۳ درصد، و قومیت کرد ۰/۹ درصد قومیت‌های ساکن در اهواز را تشکیل می‌دهند که بیان‌کننده گستره وسیع قومیتی در این منطقه جغرافیایی است (شورای فرهنگ عمومی کشور، ۱۳۹۱: ۲۳۰).

اگرچه استان خوزستان در شاخص‌های توسعه و برخورداری در کشور وضع مطلوبی ندارد، شهر اهواز در میان شهرهای استان خوزستان، برخورداری و توسعه یافته‌تر است. شهرستان اهواز، با توجه به اینکه مرکز اداری-سیاسی استان است، در رتبه نخست برخورداری در این استان قرار گرفته است (سواری و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۳-۲۱). این شهرستان در شاخص‌های خدمات بهداشتی و درمانی نیز برخورداری‌ترین شهر خوزستان بوده است (امان‌پور و حسن‌پور، ۱۳۹۵: ۶۳-۳۷). اما با وجود برخورداری نسبی شهر اهواز، این شهر و مجموعه استان خوزستان، نسبت به مناطق دیگر کشور، به‌ویژه در حوزه اشتغال و درآمد، وضعیت مطلوبی ندارند و چنان‌که در ادبیات پژوهش اشاره شد، احساس تبعیض و محرومیت در این منطقه، قابل توجه و بر مسائل گوناگون، تأثیرگذار بوده است. برپایه گزارش مرکز آمار و مرکز پژوهش‌های مجلس، نرخ بیکاری در اهواز در سال ۱۳۹۵ برابر با ۱۳/۶ بوده که نسبت به استان خوزستان با نرخ ۱۲/۷، اندکی پایین‌تر است، اما نسبت به نرخ بیکاری کشوری در سال ۱۳۹۵، که ۱۳ درصد بوده است، میزان بیشتری را نشان می‌دهد. نرخ اشتغال ناقص، ۶/۹ درصد و مجموع بیکاری و اشتغال ناقص استان خوزستان، ۱۹/۶ اعلام شده است. بیکاری

جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله ۲۸/۲ درصد بوده است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی به تفکیک استان‌های کشور در سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که در حالی که میانگین کشوری ۳۷/۲ درصد است، این نرخ در استان خوزستان با مرکزیت شهر اهواز، ۳۸/۵ بوده است. سهم بخش کشاورزی از این مشارکت ۱۹/۹، سهم صنعت ۱۳، ساختمان ۱۵/۷ و خدمات ۵۱/۴ درصد بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۶). در بهار ۱۴۰۱، نرخ مشارکت اقتصادی ۴۰ درصد بوده، اما نرخ بیکاری به ۱۴/۱ درصد رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱) که بیکاری بیشتر مردم این منطقه را نشان می‌دهد.

از ۹۷۲۷۳۲ نفر جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر، ۳۴ درصد شاغل، ۵ درصد بیکار، ۲۱ درصد محصل، ۲۹ درصد خانه‌دار و ۷ درصد، دارای درآمد بدون کار هستند. از ۳۳۳۲۹۵ نفر جمعیت شاغل، ۸۱ درصد مرد و بقیه زن و از ۵۲۶۵۲ نفر بیکار، ۶۷ درصد مرد و بقیه زن هستند. ۹۲ درصد از جمعیت، شهرنشین و ۸ درصد روستانشین هستند و در مورد نحوه تصرف محل سکونت، ۴۰ درصد مستأجر، ۴۹ درصد مالک، و ۱۱ درصد اظهار نشده بوده‌اند. ۵۷ درصد واحدهای مسکونی، زیر ۱۰۰ متر هستند (شهرداری اهواز، ۱۳۹۸). ۲۱/۱۰۵ نفر از جمعیت اهواز در سال ۱۳۹۹ از واحدهای مختلف بهزیستی مستمری می‌گرفته و نیازمند بوده‌اند (آمارنامه کلانشهر اهواز، ۱۳۹۹).

۵. روش پژوهش

برای گردآوری داده‌های موردنیاز این پژوهش از روش کمی پیمایش و ابزار پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شده است. قسمت نخست پرسش‌نامه به ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان اختصاص داده شده و بیانگر سن، جنس، قومیت، شهر محل سکونت، و... آن‌ها است. پرسش‌های مربوط به تبعیض سیاسی و تبعیض اجتماعی و همچنین، مشارکت سیاسی با پرسش‌های بسته و در قالب طیف لیکرت سنجیده شده و گویه‌ها نیز بر روی یک طیف پنج‌درجه‌ای تنظیم شدند. مهم‌ترین ابعاد تبعیض سیاسی و اجتماعی بر پایه پژوهش‌های پیشین، مشخص و در پرسش‌نامه‌های پژوهش موردسنجش قرار گرفتند که در جدول‌های زیر می‌توان آن‌ها را ملاحظه کرد:

جدول شماره (۲). مهم‌ترین ابعاد احساس تبعیض سیاسی در قالب پرسش‌نامه پژوهش

۱	احساس می‌کنم نحوه برخورد دولت با اقوام مختلف در شهرمان یکسان نیست.
۲	احساس می‌کنم ادارات دولتی به برخی اقوام و گروه‌های خاص، خدمات مناسب‌تری ارائه می‌دهند.
۳	احساس می‌کنم قوانین مصوب مجلس، چندان در جهت منافع گروه قومی من نیست.
۴	احساس می‌کنم گروه قومی ما به‌خاطر قومیتش، دارای آزادی بیان زیادی نیست.
۵	احساس می‌کنم برخی گروه‌های قومیتی می‌توانند به‌راحتی نظرات سیاسی خود را بیان کنند، ولی بقیه گروه‌ها، از جمله گروه ما امکان بیان ندارند.
۶	احساس می‌کنم سطح رفاه اقتصادی برخی از گروه‌های قومی به‌خاطر اعمال نفوذ دولت از برخی گروه‌های دیگر بیشتر است.
۷	احساس می‌کنم امکاناتی که دولت به گروه قومی ما می‌دهد، نسبت به امکاناتی که به سایر گروه‌ها می‌دهد، کمتر است.
۸	احساس می‌کنم برخی اقوام و گروه‌ها همیشه با حمایت‌های ویژه دولتی در انتخابات شهر ما پیروز می‌شوند.
۹	احساس می‌کنم در شهر ما مدیران دولتی را فقط از گروه‌های خاص قومی انتخاب می‌کنند.
۱۰	احساس می‌کنم در استخدام‌های دولتی نگاه قومیتی خاصی در منطقه ما حاکم است.

جدول شماره (۳). مهم‌ترین ابعاد احساس تبعیض اجتماعی در قالب پرسش‌نامه پژوهش

۱	احساس می‌کنم در این شهر، مردم نگاه تحقیرآمیزی به گروه قومی من دارند.
۲	احساس می‌کنم در این شهر، وقتی می‌خواهم خانه اجاره کنم، دیگر گروه‌های قومی حاضر به اجاره دادن خانه به من نیستند.
۳	احساس می‌کنم در این شهر، مردم میلی به معامله اقتصادی با گروه قومی ما ندارند.
۴	احساس می‌کنم در این شهر، دستمزد من در مقابل یک کار واحد نسبت به دیگر گروه‌های قومی خیلی کمتر است.
۵	احساس می‌کنم در این شهر، برای گروه قومی ما امکانات تفریحی مانند دیگر گروه‌ها وجود ندارد.
۶	احساس می‌کنم در این شهر نحوه ارتباط مردم با گروه قومی ما سرد است.
۷	احساس می‌کنم در این شهر کسی به آداب‌ورسوم ما احترام نمی‌گذارد.
۸	احساس می‌کنم در این شهر، باورهای قومی ما را مسخره می‌کنند.
۹	احساس می‌کنم در این شهر، خانواده و گروه‌های قومی دیگر، حاضر به ازدواج با گروه قومی ما نیستند.
۱۰	احساس می‌کنم در این شهر، نحوه صحبت کردن من مورد تمسخر دیگر گروه‌های قومی قرار می‌گیرد.

برای بررسی وضعیت مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه، شاخص‌های فعالیت سیاسی برای رفع تبعیض از طریق ایجاد یا عضویت در احزاب و گروه‌های سیاسی ملی، شرکت در انتخابات مجلس و ریاست‌جمهوری، شرکت در گردهمایی‌ها و سخنرانی‌های سیاسی فراگیر، و امضای نامه‌ها و بیانیه‌های سیاسی مورد پرسش قرار گرفت. ایجاد تشکیلات و تأسیس سازمان‌های سیاسی قومی، عضویت در تشکیلات سیاسی قومی، شرکت در نشست‌ها و جلسه‌های انجمن‌های قوم‌محور، انجام دیگر فعالیت‌های سیاسی و اعتراضی قوم‌محور در راستای بررسی میزان فعالیت سیاسی قوم‌گرایانه (درون‌گروهی) از پاسخ‌گویان پرسیده شد.

۶. حجم نمونه و شیوه نمونه‌گیری

یکی از رایج‌ترین شیوه‌های تعیین حجم نمونه، استفاده از فرمول کوکران است. کوکران

فرمول‌های پرشماری را برای حجم نمونه معرفی کرده است که یکی از ساده‌ترین و پرکاربردترین آن‌ها فرمول زیر است:

$$n = \frac{N.t^2.p.q}{(N.d^2) + (t^2.p.q)}$$

جدول شماره (۴). اجزای فرمول کوکران

حجم نمونه	
p	۰/۵
q	۰/۵
t	۱/۹۶
d	۰/۰۵
N	
n	۳۷۵

به منظور تأمین اعتبار محتوایی این پرسش‌نامه، تلاش شد گویه‌های مورد آزمون با توجه به چارچوب نظری و ادبیات پژوهش طراحی شود و تعداد گویه‌ها نیز کافی باشد. همچنین، به منظور سنجش پایایی این پرسش‌نامه نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای برآورد حجم نمونه، ابتدا یک مطالعه مقدماتی روی ۳۰ نفر از افراد جامعه آماری انجام شد تا پراکندگی صفت مورد مطالعه (احساس تبعیض سیاسی و اجتماعی) مشخص شود و سپس، با استفاده از فرمول کوکران^۱ با سطح اطمینان ۹۵ درصد و دقت احتمالی ۵ درصد، حجم نمونه، ۳۷۵ نفر تعیین شد.

جدول شماره (۵). تعداد پرسش‌های متغیرهای مستقل و وابسته و آلفای کرونباخ

متغیرها	نوع مقیاس	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
احساس تبعیض سیاسی	لیکرت	۱۰	۰/۸۵
احساس تبعیض اجتماعی	لیکرت	۱۰	۰/۹۲
کنشگری سیاسی قوم‌گرایانه	لیکرت	۱۰	۰/۷۸
کنشگری سیاسی ملی‌گرایانه	لیکرت	۱۰	۰/۸۳

با توجه به اینکه مقدار آلفای هر چهار متغیر یادشده، بالاتر از ۰/۷ بوده، می‌توان گفت، همبستگی درونی گویه‌ها بالا و به بیان روشن‌تر، ابزار تحقیق از پایایی مطلوبی برخوردار بوده است.

۷. یافته‌های پژوهش

۷-۱. یافته‌های توصیفی

از مجموع ۳۷۵ پاسخ‌گوی این پژوهش، ۵۹/۲ درصد را مردان و ۴۰/۸ درصد را زنان تشکیل

1. Cochran

داده‌اند. دامنه سنی پاسخ‌گویان، بین ۱۸ تا ۳۰ سال بوده است. همچنین، یافته‌ها نشان داد که ۵۰/۱۳ درصد از پاسخ‌گویان، بین ۱۸ تا ۳۰ سال، ۱۷/۳۳ درصد بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۱۳/۶ درصد بین ۴۱ تا ۵۰ سال، ۱۴/۴ درصد بین ۵۱ تا ۶۰ سال و ۴/۵۳ درصد ۶۱ سال و بیشتر سن داشتند.

جدول شماره (۶). توزیع ویژگی‌های پاسخ‌گویان پژوهش

جنس	تعداد	درصد	وضع تاهل	تعداد	درصد	سن
مرد	۲۲۲	۵۹/۲	مجرد	۱۱۵	۳۰/۶۶	حدافل ۱۸
زن	۱۵۳	۴۰/۸	متاهل	۲۶۰	۶۹/۳۳	حداکثر ۳۰

جدول شماره (۷). توزیع ویژگی‌های پاسخ‌گویان پژوهش بر پایه قومیت

قومیت	تعداد	درصد
عرب	۸۳	۲۲/۱۳
فارس	۷۶	۲۰/۲۶
لر	۷۲	۱۹/۲
شوشتری	۲۹	۷/۷۳
دزفولی	۳۸	۱۰/۱۳
بهبهانی	۴۵	۱۲/۰
سایر	۳۲	۸/۵۳
جمع کل	۳۷۵	۱۰۰/۰

همان‌گونه که در جدول شماره (۷) آمده است، ۸۳ نفر (۲۲/۱۳) درصد پاسخ‌گویان عرب، ۷۶ نفر (۲۰/۲۶) درصد) فارس، ۷۲ نفر (۱۹/۲) درصد) لر، ۲۹ نفر (۷/۷۳) درصد) شوشتری، ۳۸ نفر (۱۰/۱۳) درصد) دزفولی، ۴۵ نفر (۱۲/۰) درصد) بهبهانی و ۳۲ نفر (۸/۵۳) درصد) از اقوام دیگر بوده‌اند.

۲-۷. یافته‌های استنباطی

فرضیه شماره (۱). احساس تبعیض سیاسی، احتمال مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه را افزایش می‌دهد.

با توجه به اینکه هر دو متغیر این فرضیه (تبعیض سیاسی و مشارکت سیاسی) در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند و از توزیع نرمال برخوردار هستند، برای بررسی این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که خروجی آن در جدول شماره (۸) نشان داده شده است.

جدول شماره (۸). خروجی ضریب همبستگی برای آزمون رابطه احساس تبعیض سیاسی و مشارکت سیاسی

مشارکت سیاسی			متغیر
تعداد	p	R	
۳۷۵	۰/۰۰۰	۰/۶۴۱**	احساس تبعیض سیاسی

P<.05 * P<.01**

همان گونه که داده های جدول شماره (۸) نشان می دهد بین میزان مشارکت سیاسی با ضریب پیرسون ($r=0/641$) و سطح معناداری ($sig=0/000$) با میزان احساس تبعیض سیاسی رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد؛ به این معنا که هرچه میزان احساس تبعیض سیاسی افزایش می یابد، میزان مشارکت سیاسی، اعم از شرکت در انتخابات، فعالیت های حزبی، حرکت های اعتراضی، و... نیز افزایش پیدا می کند؛ بنابراین، فرضیه شماره (۱) مبنی بر اینکه احساس تبعیض سیاسی، مشارکت سیاسی را افزایش می دهد، تأیید می شود.

فرضیه شماره (۲). احساس تبعیض سیاسی، پیوستگی و فعالیت درون گروهی (قوم محور) را افزایش می دهد.

با توجه به اینکه هر دو متغیر این فرضیه (احساس تبعیض سیاسی و پیوستگی و فعالیت درون گروهی) در سطح فاصله ای اندازه گیری شده اند و از توزیع نرمال برخوردارند، برای بررسی این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده و خروجی آن در جدول شماره (۹) نشان داده شده است:

جدول شماره (۹). خروجی ضریب همبستگی برای آزمون رابطه احساس تبعیض سیاسی با پیوستگی و فعالیت درون گروهی

مشارکت و فعالیت درون گروهی (قوم محور)			متغیر
تعداد	P	R	
۴۳	۰/۰۰۰	۰/۵۲۹**	احساس تبعیض سیاسی

P<.05 * P<.01**

همان گونه که داده های جدول شماره (۹) نشان می دهد، بین میزان احساس تبعیض سیاسی با ضریب پیرسون ($r=0/529$) و سطح معناداری ($sig=0/000$) با میزان پیوستگی و فعالیت درون گروهی (قوم محور) رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد؛ به این معنا که با افزایش میزان احساس تبعیض سیاسی، میزان پیوستگی و فعالیت سیاسی قوم محور نیز افزایش می یابد.

فرضیه شماره (۳). در مورد احساس تبعیض سیاسی بر حسب نوع قومیت تفاوت وجود

دارد.

جدول شماره (۱۰). خروجی آزمون تحلیل واریانس برای آزمون رابطه نوع قومیت با احساس تبعیض سیاسی

متغیر	سطوح	میانگین	درجه آزادی بین گروهی	درجه آزادی درون گروهی	F	سطح معناداری
قومیت	فارس	۲۷/۰۶	۱۷۸۰۵/۳۶۱	۹۲۵۷۴۲/۳۶۹	۲/۳۴۳	۰/۰۴۰
	بختیاری	۳۲/۸۹				
	عرب	۲۵/۵۱				
	شوشتری	۲۲/۶۸				
	دزفولی	۲۲/۱۷				
	بهبهانی	۲۹/۹۶				

با توجه به داده‌های جدول شماره (۱۰) و مقدار $F=۲/۳۴۳$ و سطح معناداری $sig=۰/۰۴۰$ مشخص می‌شود که حداقل اختلاف دو مورد از میانگین‌ها، معنادار است. به ترتیب عرب‌ها، بختیاری‌ها، و بهبهانی‌ها بیش از دیگران، احساس تبعیض سیاسی می‌کنند؛ بنابراین، فرضیه شماره (۳) مبنی بر اینکه در مورد احساس تبعیض سیاسی بر حسب نوع قومیت تفاوت وجود دارد، تأیید می‌شود؛ به این معنا که اقوام مختلف، سطح متفاوتی از احساس تبعیض دارند و در میان شهروندان بررسی شده در اهواز، عرب‌ها، بختیاری‌ها، و بهبهانی‌ها بیشتر از دیگران حس تبعیض سیاسی از سوی نهادها و دستگاه‌های دولتی دارند.

فرضیه شماره (۴). احساس تبعیض اجتماعی، احتمال مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه را کاهش می‌دهد.

با توجه به اینکه هر دو متغیر این فرضیه (تبعیض اجتماعی و مشارکت سیاسی) در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند و از توزیع نرمال برخوردارند، برای بررسی این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده و خروجی آن در جدول شماره (۱۱) آمده است.

جدول شماره (۱۱). خروجی ضریب همبستگی برای آزمون رابطه تبعیض اجتماعی با مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه

متغیر	مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه	
	r	p
احساس تبعیض اجتماعی	$-۰/۵۷۷^{**}$	$۰/۰۰۰$

$P < .05$ *

$P < .01$ **

همان‌گونه که داده‌های جدول شماره (۱۱) نشان می‌دهد، رابطه معنادار و معکوسی بین میزان تبعیض اجتماعی با ضریب پیرسون ($r=-۰/۵۷۷$) و سطح معناداری ($sig=۰/۰۰۰$) با میزان مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه وجود دارد؛ به این معنا که با افزایش میزان احساس تبعیض اجتماعی، میزان مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه کاهش می‌یابد؛ بنابراین، فرضیه شماره (۴)

مبنی بر اینکه تبعیض اجتماعی به کاهش مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه می‌انجامد، تأیید می‌شود.

فرضیه شماره (۵). احساس تبعیض اجتماعی، پیوستگی و فعالیت درون‌گروهی (قوم‌محور) را افزایش می‌دهد.

با توجه به اینکه هردو متغیر این فرضیه (قرار گرفتن در معرض تبعیض اجتماعی و پیوستگی و فعالیت درون‌گروهی) در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده و از توزیع نرمال برخوردارند، برای بررسی این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده و خروجی آن در جدول شماره (۱۲) آمده است.

جدول شماره (۱۲). خروجی ضریب همبستگی برای آزمون رابطه تبعیض اجتماعی با پیوستگی و فعالیت درون‌گروهی

پیوستگی و فعالیت سیاسی درون‌گروهی (قوم‌محور)			متغیر
تعداد	p	R	
۴۳	۰/۰۰۰	۰/۶۸۱**	احساس تبعیض اجتماعی

P < .05 * P < .01 **

همان‌گونه که داده‌های جدول شماره (۱۲) نشان می‌دهد، بین میزان احساس تبعیض اجتماعی با ضریب پیرسون ($r=0/681$) و سطح معناداری ($sig=0/000$) با میزان پیوستگی و فعالیت درون‌گروهی رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد؛ به این معنا که با افزایش میزان احساس تبعیض اجتماعی، میزان پیوستگی و فعالیت درون‌گروهی نیز افزایش می‌یابد؛ بنابراین، بر پایه فرضیه شماره (۵)، تبعیض اجتماعی به افزایش پیوستگی و فعالیت سیاسی درون‌گروهی و قوم‌محور می‌انجامد.

فرضیه شماره (۶). در مورد احساس تبعیض اجتماعی بر حسب نوع قومیت تفاوت وجود دارد.

جدول شماره (۱۳). خروجی آزمون تحلیل واریانس برای آزمون رابطه نوع قومیت با احساس تبعیض اجتماعی

متغیر	سطوح	میانگین	درجه آزادی بین گروهی	درجه آزادی درون گروهی	F	سطح معناداری
قومیت	فارس	۳۲/۵۸	۱۳۹۴۲/۷۴	۳۷۳۲۰/۳	۳/۰۰۱	۰/۰۳۱
	بختیاری	۳۸/۲۰				
	عرب	۳۱/۳۹				
	شوشتری	۲۸/۲۸				
	دزفولی	۳۲/۱۷				
	بهبهانی	۳۴/۶۸				

با توجه به داده‌های جدول شماره (۱۳) که مقدار $F=۳/۰۰۱$ و سطح معناداری $sig=۰/۰۳۱$ است، مشخص می‌شود که حداقل اختلاف دو مورد از میانگین‌ها، معنادار است. بررسی احساس تبعیض اجتماعی در بین اقوام مختلف به شکل دویبه‌دو در جدول شماره (۱۴) براساس آزمون تعقیبی توکی نشان داده شده است.

جدول شماره (۱۴). آماره میانگین (آزمون تعقیبی توکی) برای مقایسه نوع قومیت با میزان تبعیض اجتماعی

رشته‌های مورد مقایسه	اختلاف میانگین	خطای معیار	سطح معناداری دوسویه
فارس با بختیاری	۲۴/۲۹	۹/۱۱	۰/۰۰۷
فارس با عرب	۲۸/۱۰۰	۹/۵۹۰	۰/۰۰۳
فارس با شوشتری	۴/۴۸	۱۲/۹۴	۱
فارس با دزفولی	۵/۸۱	۷/۳۰	۰/۵۹
فارس با بهبهانی	۱/۱۱	۳/۸۸	۱
بختیاری با عرب	۲۶/۵۵۴	۸/۱۳۸	۰/۰۰۶
بختیاری با شوشتری	۱۱/۶۵	۵/۹۴	۰/۶۳۳
بختیاری با دزفولی	۴/۵۶	۶/۸۶	۰/۶۳۹
بختیاری با بهبهانی	۲۰/۱۱۷	۱۲/۹۷	۰/۳۲۹
عرب با شوشتری	-۶/۹۹۲	۸/۶۱۸	۰/۴۸۹
عرب با دزفولی	۱۲/۱۸۰	۹/۵۷۱	۰/۸۱۵
عرب با بهبهانی	۲۲/۷۴۱	۸/۴۷۹	۰/۰۰۹
شوشتری با دزفولی	۱۰/۵۶۱	۶/۴۹۴	۰/۶۶۳
شوشتری با بهبهانی	۳/۵۶۹	۷/۳۸۶	۰/۴۳۶
دزفولی با بهبهانی	۲۱/۷۱	۱۱/۹۲	۰/۳۶

همان‌گونه که در جدول شماره (۱۴) دیده می‌شود، اختلاف میانگین قومیت فارس با عرب، فارس با بختیاری، بختیاری با عرب، و عرب با بهبهانی معنادار است. به بیان روشن‌تر، این گروه‌های مختلف از شهروندان که خود را به قومیت‌های متفاوت متعلق می‌دانند، در مناسبات اجتماعی و ارتباطات روزمره، نسبت به یکدیگر، احساس تبعیض بیشتری دارند؛ بنابراین، فرضیه شماره (۶) مبنی بر اینکه در مورد احساس تبعیض اجتماعی، برحسب نوع قومیت تفاوت وجود دارد، تأیید می‌شود.

جدول شماره (۱۵). رگرسیون چندگانه برای سنجش اثر متغیرهای مستقل بر میزان مشارکت سیاسی

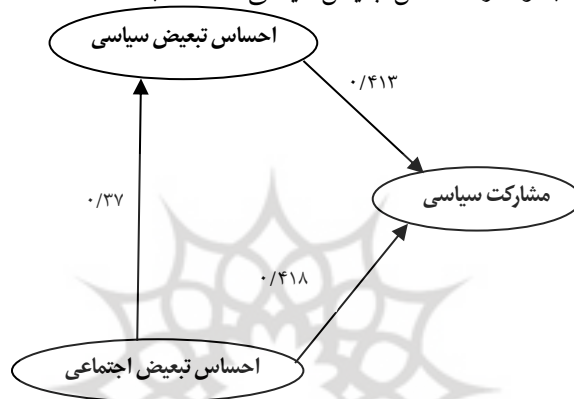
متغیرهای مستقل	بتا	ضریب تعیین	سطح معناداری
احساس تبعیض سیاسی	۰/۴۱۳	۰/۱۷۰	۰/۰۰۰
احساس تبعیض اجتماعی	۰/۴۱۸	۰/۱۷۴	۰/۰۰۰

متغیرهای میزان احساس تبعیض سیاسی و احساس تبعیض اجتماعی، تأثیر معناداری بر میزان

مشارکت سیاسی دارند. در بین متغیرهای پژوهش، احساس تبعیض اجتماعی با ۱۷/۴۶ درصد، بیشترین سهم را در تبیین میزان مشارکت سیاسی دارد.

۸. الگوسازی معادلات ساختاری^۱

نتایج تحلیل معادلات ساختاری در نمودار شماره (۱) منعکس شده است. چنانکه ملاحظه می‌شود، مشارکت سیاسی به‌عنوان سازه وابسته مکنون بیش از همه، تابع سازه احساس تبعیض اجتماعی ($\gamma = 0/41$) و سازه احساس تبعیض سیاسی ($\gamma = 0/41$) است.

Chi-Square=۶/۱۵ Df= ۱ P-value=۰/۰۱۱ RMSEA=۰/۱۲۶

به‌منظور بررسی برازش مدل پیشنهادی، چند شاخص موردتوجه قرار گرفت. یکی از این شاخص‌ها، مربع‌کای^۲ است. اگر مربع‌کای معنادار باشد، مدل برای داده‌های جامعه، قابل قبول نیست. با توجه به اینکه مربع‌کای از حجم نمونه تأثیر می‌پذیرد (سرمد و دیگران، ۱۳۸۴: ۲۸۱)، از شاخص دیگری با عنوان شاخص نیکویی برازش (GFI^۳) استفاده شده است. دامنه تغییرات شاخص یادشده بین صفر و یک است؛ هرچه مقدار محاسبه‌شده به یک نزدیک‌تر باشد، برازش مدل بهتر خواهد بود. در مدل حاضر، شاخص نیکویی برازش، معادل ۰/۹۸ به‌دست آمده است که نشان‌دهنده مطلوبیت برازش مدل است.

نتیجه‌گیری

تبعیض، مفهومی چندبعدی است که تنها به جنبه‌های نهادی یا ساختاری تصمیم‌گیری، یعنی

1. Structural Equation Modeling (SEM)
2. Chi-Square
3. Goodness of Fit Index

شکل سیاسی آن، محدود نمی‌شود. در این پژوهش با تفکیک تبعیض سیاسی و اجتماعی احساس شده توسط شهروندان اقوام مختلف و با تعریف شاخص‌های مشخص برای هریک از آن‌ها در پرسش‌نامه طراحی شده، اثر احساس تبعیض اجتماعی و سیاسی بر مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه و مشارکت سیاسی قوم‌مدارانه را بررسی کرده‌ایم. در مورد انواع مشارکت، شاخص‌های خاصی را بر پایه پیشینه پژوهش در نظر گرفته‌ایم. در این مورد، شش پرسش و شش فرضیه متناظر درباره اثر احساس تبعیض اجتماعی و سیاسی بر مشارکت ملی‌گرایانه و قوم‌گرایانه و نیز تفاوت قومیت‌ها در سطح احساس تبعیض طراحی شد که به‌طور موردی، این کار را در اهواز که مجمعی از اقوام و گروه‌های متمایز هویتی است، انجام دادیم.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که احساس تبعیض سیاسی از سوی گروه‌های مختلف، به‌طور میانگین، احتمال مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه آن‌ها را افزایش می‌دهد؛ به‌این‌معنا که هرچه میزان احساس تبعیض سیاسی افزایش می‌یابد، میزان مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه بیشتر می‌شود. در مورد این یافته باید توجه شود که مشارکت در اینجا، اعم از شرکت در انتخابات، فعالیت‌های حزبی، حرکت‌های اعتراضی، و... است و تنها بر شرکت در انتخابات، که احتمالاً با احساس تبعیض بیشتر شهروندان، میزان مشارکت در آن کم می‌شود، تمرکز نشده است. مقایسه این یافته با نتایج پژوهش‌هایی که بر رابطه انواع نارضایتی‌ها، مانند محرومیت و تبعیض بر مشارکت سیاسی با محوریت انتخابات تمرکز کرده‌اند (سلطانی فر، ۱۳۷۹؛ چابکی، ۱۳۸۲؛ خواجه‌سروی و همکاران، ۱۳۹۷؛ نجات و همکاران، ۱۳۹۳؛ پریزاد و فرجامی‌کیا، ۱۳۹۷؛ بهنام‌پور و جوانمرد، ۱۳۹۶؛ حمیدی‌هریس و راد، ۱۳۹۶؛ جاوی و همکاران، ۱۳۹۰) و بیشتر آن‌ها، کاهش مشارکت با احساس محرومیت بیشتر را نشان می‌دهند، نمایانگر این است که با افزایش احساس تبعیض، شهروندان به شیوه‌های کنشگری و مشارکت سیاسی دیگر، به‌جز انتخابات و رأی‌دهی گرایش بیشتری می‌یابند. افزون‌براین، احساس تبعیض سیاسی بیشتر، پیوستگی و فعالیت درون‌گروهی (قوم‌محور) را نیز افزایش می‌دهد. این یافته، نتیجه پژوهش‌های نواح و همکاران (۱۳۸۹ و ۱۳۸۶)، مقصودی (۱۳۸۰)، و چلداوی (۱۴۰۰) مبنی بر اثر احساس محرومیت سیاسی و اقتصادی بر گرایش به هویت قومی در بین عرب‌های ساکن اهواز را تا حد زیادی تأیید می‌کند.

فرضیه ما در پژوهش حاضر این بود که افزون‌بر تفاوت‌های موجود در عرصه تبعیض سیاسی و اجتماعی، در مورد احساس تبعیض سیاسی بر حسب نوع قومیت نیز تفاوت وجود

دارد. یافته‌های آماری نشان می‌دهند که به ترتیب، عرب‌ها، بختیاری‌ها، و بهبهانی‌ها بیش از اقوام دیگر ساکن اهواز تبعیض سیاسی را احساس می‌کنند. به بیان روشن‌تر، اقوام مختلف، سطح متفاوتی از احساس تبعیض از سوی نهادها و دستگاه‌های دولتی دارند. این تفاوت و چرایی آن، جای بررسی بیشتری دارد. چرا قومیت‌های مختلف در مورد سیاست‌های دولتی و عملکرد دستگاه‌های دولتی احساس متفاوتی دارند؟ شاید یکی از دلایل این امر را بتوان با تفاوت نگاه اقوام گوناگون به یکدیگر که به هر روی، بدنه مدیریتی و کارمندی دستگاه‌ها را تشکیل می‌دهند، یافت که در این پژوهش نیز در قالب فرضیه شماره (۶) به نوعی به آن پرداخته شده است و یافته‌ها نشان می‌دهد که گروه‌های مختلف شهروندان که خود را به قومیت‌های متفاوت متعلق می‌دانند، در مناسبات اجتماعی و ارتباطات روزمره، نسبت به هم احساس تبعیض بیشتری دارند. به بیان روشن‌تر، در مورد یکدیگر بر پایه «قومیت» قضاوت و رفتار می‌کنند. در اینجا به نوعی اثر تبعیض اجتماعی بر احساس تبعیض سیاسی تسری می‌یابد. این موضوع، ضرورت توجه بیشتر به سیاست‌گذاری‌های فرهنگی، اجتماعی، و قومی در عرصه مناسبات مردم با هم و نیز تقویت مناسبات بر مبنای الگوهای شهروندی و قانون‌محور در دستگاه‌های دولتی را نشان می‌دهد.

یافته‌های پژوهش حاضر در مورد اثر احساس تبعیض اجتماعی بر مشارکت سیاسی نشان می‌دهد که هرچه میزان احساس تبعیض اجتماعی افزایش می‌یابد، میزان مشارکت سیاسی ملی‌گرایانه کم می‌شود. شهروندان یک قوم، هنگامی که از سوی شهروندان قومیت دیگر احساس تبعیض می‌کنند، به درون‌گرایی و قوم‌محوری روی می‌آورند و به جای کنش‌های مشارکتی و سیاست‌های فراگیر و ملی‌گرایانه، بیشتر به کنش‌های معطوف به قوم و گروه خودی توجه می‌کنند. این یافته در بررسی فرضیه پنجم دیده شد که با افزایش میزان احساس تبعیض اجتماعی، میزان پیوستگی و فعالیت درون‌گروهی نیز افزایش می‌یابد. نکته قابل توجه در این باره این است که حمایت کردن از یک هویت قومی در میان افراد اقوام به دلیل احساس تبعیض اجتماعی، لزوماً آن‌ها را با فضای مشارکت سیاسی کلی کشور بیگانه نمی‌کند و همان‌گونه که در بررسی فرضیه نخست دیدیم، احساس تبعیض سیاسی، اتفاقاً به کنشگری و مشارکت سیاسی بیشتر می‌انجامد. همچنین، نتایج الگوهای مشارکت سیاسی، هیچ مدرکی دال بر این موضوع ارائه نمی‌دهند که کسانی که جزء اقوام عرب و لر شناخته می‌شوند، کمتر از کسانی که فارس تعریف می‌شوند، مشارکت داشته‌اند.

در مورد احساس تبعیض اجتماعی، همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، بر پایه نوع قومیت تفاوت وجود دارد. در اهواز، اختلاف میانگین قومیت فارس با عرب، فارس با بختیاری، بختیاری با عرب، و عرب با بهبهانی معنادار است. به بیان روشن‌تر، گروه‌های قومی مختلف در روابط روزمره اجتماعی نسبت به هم احساس تبعیض دارند و این احساس بر پایه قومیت تفاوت دارد. چرایی این احساس و ریشه‌های آن و نیز راهکارهای اصلاح این مناسبات، نیازمند بررسی در پژوهش‌های دیگر و برنامه‌ریزی در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و اجتماعی است.

در حالی که مقاله حاضر به لحاظ نظری و تجربی، تصویر روشنی از رابطه تبعیض و رفتار سیاسی ارائه می‌دهد، به هیچ‌روی حرف آخر در مورد این موضوع نیست. شماری از محدودیت‌ها و پرسش‌های جالب‌توجه وجود دارند که پژوهش‌های آتی باید به آن پردازند. در حالی که چارچوب این بحث بر رابطه تبعیض و مشارکت با محوریت مسائل قومی متمرکز بود، توجیه‌های مشارکت یا فقدان آن می‌تواند در مورد جمعیت‌ها و گروه‌های حاشیه‌ای نیز به کار رود. افزون‌براین، این نکته نیز مهم است که رفتارهای افراد با محوریت مقاطع نیز ارزیابی و سنجیده شود؛ یعنی افرادی که ممکن است نه تنها با تبعیض قومی و نژادی، بلکه با تبعیض بر پایه طبقه‌بندی‌های دیگری مانند جنسیت نیز روبه‌رو باشند. همچنین، پژوهش‌های آتی باید از تحلیل‌های جزئی تبعیض فردی در برابر تبعیض گروهی بهره ببرند. در نهایت، محاسبه زمان تبعیض و به کار گرفتن روش‌های دیگر می‌تواند روابط پیچیده میان تبعیض و رفتار را روشن‌تر کند. بی‌شک، افراد می‌توانند در مقاطع مختلف زندگی خود، مثل دوران کودکی، نوجوانی، بزرگسالی، یا کل چرخه زندگی، تبعیض را حس کنند، اما اینکه این دوران مختلف، چقدر و چگونه بر رفتار تأثیر می‌گذارد نیز می‌تواند موضوع پژوهش‌های آینده باشد.*

منابع

- ابراهیمی، غلام (۱۳۸۳). تأثیر قومیت بر فرایند مشارکت سیاسی. تهران: دانشگاه تهران.
- احمدی، حمید (۱۳۷۹). قومیت و قوم‌گرایی در ایران؛ افسانه یا واقعیت. تهران: نشر نی.
- امان‌پور، سعید؛ حسن‌پور، سحر (۱۳۹۵). سطوح برخورداری از خدمات بهداشت و درمان در شهرستان‌های استان خوزستان با بهره‌گیری از تکنیک فرایند سلسله‌مراتبی فازی. فصلنامه آمایش محیط. شماره ۳۷.
- آمارنامه کلان‌شهر اهواز (۱۳۹۹). اداره کل ارتباطات و امور بین‌الملل شهرداری اهواز. در دسترس: <https://planning.ahvaz.ir/>
- بهنام‌پور، محسن؛ جوانمرد، کمال (۱۳۹۶). بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت سیاسی دانشجویان در انتخابات دوره دهم مجلس شورای اسلامی: مورد مطالعه دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان. پژوهش اجتماعی، شماره ۳۵.
- پریزاد، رضا؛ فرجامی‌کیا، هادی (۱۳۹۷). بررسی نقش تلویزیون در مشارکت سیاسی با تأکید بر انتخابات دوازدهمین دوره ریاست‌جمهوری ایران. مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی، شماره ۱۴.
- جاوی، حبیب؛ نواح، عبدالرضا؛ هواسی، علی (۱۳۹۰). بررسی عوامل اجتماعی، سیاسی، و فرهنگی مؤثر بر مشارکت سیاسی: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه جامع علمی-کاربردی واحد استان خوزستان. توسعه اجتماعی، ۱۶(۱).
- چابکی، ام‌البنین (۱۳۸۲). جنسیت و مشارکت سیاسی. فصلنامه علوم انسانی دانشگاه الزهراء، سال دوازدهم، شماره ۴۴.
- چلداوی، عماد (۱۴۰۰). بررسی جامعه‌شناختی عوامل مرتبط با هویت جمعی با تأکید بر نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی؛ مورد مطالعه: جوانان قوم عرب شهرستان دشت آزادگان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.
- حمیدی هریس، رسول؛ راد، فیروز (۱۳۹۶). بررسی رابطه سرمایه فرهنگی با مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز. مطالعات جامعه‌شناسی، شماره ۳۵.
- خواججه‌سرووری، غلامرضا؛ نوربخش، سیدمسعود (۱۳۹۷). نحوه تأثیر رسانه‌های جمعی در مشارکت سیاسی شهروندان تهرانی. جستارهای سیاسی معاصر، سال نهم، شماره ۲.
- دیویر، کلود (۱۳۸۶). درآمدی بر انسان‌شناسی. ترجمه ناصر فکوهی. تهران: نشر نی.
- رئوفی، میترا؛ تاج‌الدین، محمدباقر؛ مشهدی میقانی، ژیل (۱۳۹۶). تحلیل جامعه‌شناختی گرایش به هویت ملی و هویت قومی با تأکید بر احساس محرومیت نسبی در بین جوانان شهر ایلام. مجله مطالعات اجتماعی ایران، سال یازدهم، شماره ۲.
- سرمند، زهره و دیگران (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات آگاه.
- سلطانی‌فر، محمد (۱۳۷۹). بررسی نقش مطبوعات در ایجاد مشارکت سیاسی پس از جنگ تحمیلی. رساله دکتری، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران.
- سواری، مسعود؛ ملکی، سعید؛ معماری، ابراهیم؛ دهداری، مصطفی (۱۳۹۵). سنجش و ارزیابی

سطوح محرومیت فضایی زیرساخت‌های توسعه، نمونه موردی: استان خوزستان. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال هشتم، شماره ۴.

شفیعی‌نیا، عباس؛ احمدی، یعقوب (۱۳۹۷). فرایندهای تبعیض سیاسی-اجتماعی و هویت‌خواهی قومی، مورد مطالعه جوانان شهرستان سنندج و قروه. علوم اجتماعی شوشتر، سال دوازدهم، ۲ (۴۱). شورای فرهنگ عمومی کشور (۱۳۹۱). طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور. تهران: مؤسسه انتشارات کتاب نشر.

شهرداری اهواز (۱۳۹۸). تحلیل اطلاعات جمعیتی شهر اهواز برگرفته از سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵. اداره کل ارتباطات و امور بین‌الملل شهرداری اهواز. در دسترس در:

<https://planning.ahvaz.ir/LinkClick.aspx?fileticket=r25FhvlX->

[uI%3d&tabid=4187&](https://planning.ahvaz.ir/LinkClick.aspx?fileticket=r25FhvlX-uI%3d&tabid=4187&)

[portalid=3&mid=6869](https://planning.ahvaz.ir/LinkClick.aspx?fileticket=r25FhvlX-portalid=3&mid=6869)

صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۸۸). مدیریت منازعات قومی در ایران. چاپ دوم. تهران: کمیل. طالبی، ابوتراب؛ علیزاده، سجاد (۱۳۹۷). مطالعه پدیدارشناختی تجربه تبعیض و نابرابری قومی در بین دانشجویان کرد در دانشگاه‌های ایران. جامعه‌شناسی ایران، سال نوزدهم، شماره ۴. طیبی، عادل (۱۳۹۳). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر ادراک تبعیض در جامعه و برخی از پیامدهای آن، مورد مطالعه شهروندان ۱۸ سال و بالاتر ساکن اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.

فکوهی، ناصر (۱۳۸۹). همسازی و تعارض در هویت و قومیت. تهران: نشر گل‌آذین. کریمی، علی (۱۳۸۷). مدیریت سیاسی در جوامع چندفرهنگی. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

کریم‌زاده، علی؛ علوی، سیدفواد؛ احمدی راد، علی (۱۳۹۲). آسیب‌شناسی مسائل قومی در جامعه ایران: بررسی موردی عرب‌های ساکن شهرستان اهواز. علوم اجتماعی، شماره ۲۰.

مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن، نتایج سرشماری به تفکیک تقسیمات کشوری، در دسترس در:

https://www.amar.org.ir/Portals/0/census/1395/results/abadi/CN95_Household

[PopulationVillage_06_r.xlsx](https://www.amar.org.ir/Portals/0/census/1395/results/abadi/CN95_Household/PopulationVillage_06_r.xlsx)

مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار، در دسترس در:

<https://www.amar.org.ir/news/ID/17398>

مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی سیاست‌ها و مقررات بازار کار ایران؛ شناخت وضع موجود بازار کار، با تأکید بر تفاوت‌های استانی. در دسترس در:

<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1040015>

مقصودی، مجتبی (۱۳۸۰). تحولات قومی در ایران: علل و زمینه‌ها. تهران: مؤسسه مطالعات ملی. میرزایی، سیدآیت‌الله (۱۳۹۹). ناسیونالیسم و قومیت در ایران. تهران: انتشارات آگاه.

نجات، جعفر؛ عباداللهی چندانق، حمید؛ زحمت‌کش، حبیب‌الله (۱۳۹۳). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی (مطالعه موردی: جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال استان بوشهر). مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، شماره ۲۶.

نواح، عبدالرضا؛ تقوی نسب، سیدمجتبی (۱۳۸۶). تأثیر احساس محرومیت نسبی بر هویت قومی و هویت ملی: مطالعه موردی: اعراب استان خوزستان. جامعه‌شناسی ایران، سال هشتم، شماره ۲. نواح، عبدالرضا؛ حیدری، خیری (۱۳۹۵). بررسی هویت قومی و تأثیر آن بر احساس طرد اجتماعی (مورد مطالعه: عرب‌های شهر اهواز). فصلنامه راهبردی اجتماعی فرهنگی، سال پنجم، شماره هیجدهم.

نواح، عبدالرضا؛ قیصری، نوراله؛ تقوی نسب، سیدمجتبی (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی مسائل قومی در ایران مطالعه موردی عرب‌های ساکن شهرستان اهواز. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، شماره ۳.

نواح، عبدالرضا؛ نبوی، سیدعبدالحسین؛ حیدری، خیری (۱۳۹۵). قومیت و احساس طرد اجتماعی؛ مخاطرات اجتماعی پیش‌رو: مورد مطالعه قوم عرب شهرستان اهواز. جامعه‌شناسی ایران، سال هفدهم، شماره ۴.

هیودی، محمدرضا (۱۳۸۴). نقش تمایلات قومی در مشارکت سیاسی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.

Barreto, MA and Woods, ND (2005). *The Anti-Latino Political Context and its Impact on GOP Detachment and Increasing Latino Voter Turnout in Los Angeles County*. In Segura G and Bowler S, (eds) *Diversity in Democracy: Minority Representation in the United States*. Charlottesville: University of Virginia Press, pp. 148-169.

Baumeister, RF and Leary, MR (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 117 (3).

Calhoun-Brown, A. (1996). African American Churches and Political Mobilization: The Psychological Impact of Organizational Resources. *The Journal of Politics*, 58 (4): 935-953.

Campbell, AL (2003). Participatory Reactions to Policy Threats: Senior Citizens and the Defense of Social Security and Medicare. *Political Behavior*, 25 (1): 29-49.

Chong, D and Rogers, R (2005). Racial Solidarity and Political Participation. *Political Behavior*, 27 (4): 347-374.

Chong, D and Rogers, R (2005). Racial Solidarity and Political Participation. *Political Behavior*, 27 (4): 347-374.

Clancy, A., Hough, M., Rebecca, A. and Kershaw, C. (2001). *Crime, Policing and Justice: The Experience of Ethnic Minorities. Findings from the 2000 British Crime Survey*. London: Home Office Research Development and Statistics Directorate.

Enrikin, Nicholas (2002). Democratic Place-Making and Multiculturalism. *Human*

Geography, 84(1): 19-25.

Gee GC et al. (2009). Racial Discrimination and Health Among Asian Americans: Evidence, Assessment, and Directions for Future Research. *Epidemiologic Reviews*, 31 (1): 130-151.

Hagerty BM, et. al. (1992). Sense of Belonging: a Vital Mental Health Concept. *Archives of Psychiatric Nursing*, 6 (3): 172-177.

Haney Lopez, IF. (2000). *The Social Construction of Race*. In Delgado R and Stefancic, J, (eds) *Critical Race Theory: The Cutting Edge*. Philadelphia, PA: Temple University Press, 163-178.

Hirschman C (2004). The Origins and Demise of the Concept of Race. *Population and Development Review*. 30 (3): 385-415.

Krieger, N. (1999). Embodying Inequality: A Review of Concepts, Measures, and Methods for Studying Health Consequences of Discrimination. *International Journal of Health Services*. 29 (2): 295-352.

Michelson MR (2000). Political Efficacy and Electoral Participation of Chicago Latinos. *Social Science Quarterly*. 81(1): 136-150.

Miller, DT and McFarland, C (1991). When Social Comparison Goes Awry: The Case of Pluralistic Ignorance. In Suls J and Wills TA, (eds). *Social Comparison: Contemporary Theory and Research*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 287-313.

Miller, JM and Krosnick, JA (2004). Threat as a Motivator of Political Activism: A Field Experiment. *Political Psychology*, 25 (4): 507-523.

Ngai, MM. (2004). *Impossible Subjects: Illegal Aliens and the Making of Modern America*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Platt, MB (2008). Participation for What? A Policy-Motivated Approach to Political Activism. *Political Behavior*, 30 (3): 391-413.

Sanchez GR (2006). The Role of Group Consciousness in Political Participation Among Latinos in the United States. *American Politics Research*, 34 (4): 427-450.

Schildkraut, DJ. (2005). The Rise and Fall of Political Engagement Among Latinos: The Role of Identity and Perceptions of Discrimination. *Political Behavior*, 27 (3): 285-312.

Stokes, AK (2003). Latino Group Consciousness and Political Participation. *American Politics Research*, 31 (4): 361-378.

Tajfel, H and Turner, J. (1986). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In: Worshel S and Austin W, (eds) *The Psychology of Intergroup Relations*. Chicago, IL: Nelson-Hall, 7-24.